








# İstanbul Fatih'te Birinci Ulusal Mimarlık Üslubundaki Eğitim Yapıları

## Education Buildings in "First National Architecture" Style in Fatih District-Istanbul

Nurcan Yazıcı Metin<sup>1</sup> , Soner Şahin<sup>2</sup> , Şükrü Sönmezer<sup>3</sup> , Selçuk Seçkin<sup>3</sup> ,  
Nazhan Aytaç<sup>4</sup> 



<sup>1</sup>Prof. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, İstanbul, Türkiye

<sup>2</sup>Doç. Dr., Nişantaşı Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İstanbul, Türkiye

<sup>3</sup>Doç. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, İstanbul, Türkiye

<sup>4</sup>Araştırma Görevlisi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, İstanbul, Türkiye

ORCID: N.Y.M. 0000-0003-3859-4847;  
S.Ş. 0000-0003-4166-5095;  
Ş.S. 0000-0003-2601-8295;  
S.S. 0000-0003-1946-5425;  
N.A. 0000-0002-2712-851X

**Sorumlu yazar/Corresponding author:**  
Nurcan Yazıcı Metin,  
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, İstanbul, Türkiye  
E-posta: nurcan.metin@msgsu.edu.tr

**Başvuru/Submitted:** 07.12.2022  
**Revizyon Talebi/Revision Requested:** 10.03.2023  
**Son Revizyon/Last Revision Received:** 14.03.2023  
**Kabul/Accepted:** 04.04.2023  
**Online Yayın/Published Online:** 20.06.2023

**Atıf/Citation:** Yazıcı Metin, Nurcan, Soner Şahin, Sukru Sonmezer, Selcuk Seckin ve Nazhan Aytaç "İstanbul Fatih'te Birinci Ulusal Mimarlık Üslubundaki Eğitim Yapıları". *Sanat Tarihi Yıllığı - Journal of Art History* 32(2023), 453-513.  
<https://doi.org/10.26650/sty.2023.1215857>

### öz

Bu makalede, İstanbul'da Fatih ilçesi (tarihsel olarak "Suriçi" bölgesine karşılık gelen alan) içinde, Birinci Ulusal Mimarlık üslubunda yapılmış olan eğitim yapılarının incelenmesi; mimari ve sanat tarihi açısından bu yapıların ortak yönlerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Çalışmada, İstanbul'un Fatih ilçesi sınırları içerisindeki "Birinci Ulusal Mimarlık" üslubundaki eğitim yapıları, Osmanlı dönemi (1908-1923) ve Cumhuriyet dönemi (1923- ) olmak üzere iki alt başlık altında ele alınmıştır. Tespit edilen toplam 19 yapı, çeşitli plan tiplerine sahiptirler. Çoğunlukla "U" plan şemasına sahip olan yapılar arasında az sayıda dikdörtgen ve "E" planlı yapılar da yer almaktadır. Fatih Suriçi bölgesinde, Birinci Ulusal Mimari üslubundaki okullar içinde, bir "Tip proje" uygulamasının sonucu olarak planlandığı anlaşılan bir seri yapı ile de karşılaşmaktayız. Genel hatları ile "U" plana sahip olmakla birlikte, giriş aksında, arka bahçeye bakan tek katlı, sekizgen planlı, çok amaçlı bir salona sahip olan bu yapılar, daha önceki diğer "U" planlı yapılardan çok amaçlı bu mekânın varlığı ile ayrılmaktadır. İstanbul Fatih'teki eğitim yapılarının cephelerinde, içinde buldukları Birinci Ulusal Mimarlık üslubuna özgü; sivri kemerler, çatı konsolları, geniş ahşap saçaklar, çini dekorasyon ve birçok süsleme ögesi yer almaktadır. Plan simetrisinin cephelere yansıdığı bu yapılarda, Selçuklu ya da Osmanlı bezeme ve mimari öğelerinin ise, özellikle 1930'lara kadarki ilk dönem örneklerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Sonuç olarak, incelenen okul binalarında kullanılan plan tasarımlarının dönemin Batı Avrupa ve Amerika örnekleri ile paralel düzeyde olduğu, yine bu kapsamda incelenen örneklerde uygulanan tip projenin sadece İstanbul'daki okul yapılarında görüldüğü ilk kez bu çalışmayla ortaya konulmuştur. Ayrıca üslubun genel eğilimine uygun olarak Cumhuriyet dönemi okullarının daha yalın örnekler olduğu, diğer bir önemli tespit olarak karşımıza çıkmaktadır.

**Anahtar kelimeler:** Osmanlı, Erken Cumhuriyet, Eğitim Yapıları, Mimari, Plan

### ABSTRACT

This article, the main subject is examines educational buildings in the style of the First National Architecture in Istanbul's Fatih district (historically referred as "the Suriçi region") as its main subject and aims to evaluate the common



aspects of these structures in terms of history of art architecture. The study analyzes the examples are under two headings: Ottoman period examples (1910-1922) and the Republican Era examples (1923-1940). The examples, were built between 1910-1940, and have different types of floorplans, most of them have a "U-shaped floorplan", while a few have a rectangular or "E-shaped floorplan". A series of buildings that seem to have been planned as a result of a standard project are encountered among the examples. These buildings have a single-storied, octagonal, multi-purpose hall along the entrance axis overlooking the back garden. These schools are distinguished from other previous U-shaped schools by the presence of this multipurpose hall. The facades of the educational buildings have pointed arches, roof consoles, wide wooden eaves, tile decorations and many ornaments, all being distinctive to the First National Architecture style. The buildings from the Early Republican Era, especially those built by the 1930s, are found to have less concentrations of Seljuk or Ottoman decorative and architectural elements. As a result, this study has revealed for the first time that the plan designs used in the examined school buildings were in parallel to the Western European and American examples of the period, and that a specific type of "standard project had been" applied to the educational school buildings in Istanbul. Another important finding is that the educational buildings from the Republican Era are simpler examples, in terms of ornamentation, which is in line with the general tendency of the First National Architecture style.

**Keywords:** Ottoman, early Republic, educational buildings, architecture, floorplans

## EXTENDED ABSTRACT

New educational institutions were added to the Ottoman education system throughout the Tanzimat period in the 19<sup>th</sup> century. New educational institutions continued to be opened within the borders of the Empire until the last phase; in order to modernize the human resources who would work in Türkiye's Western-style modernization and development process. The first officials of the new Republic had also been educated in these new institutions, and they continued to build new ones. These educational buildings were mostly designed in the "First National Architecture" style, which had started in the late Ottoman period and continued into the Republican Era. This article, examines the educational buildings in Istanbul's Fatih district (historically referred as the "Suriçi" region) that were designed in the First National Architecture style and aims to evaluate the common aspects of these structures have, in terms of architecture and art history. In addition, the study aims to determine the historical importance these structures have with regard to other educational buildings of the same period in Türkiye and in the world.

The study, analyzes these educational buildings under two headings: Ottoman period examples and Republican Era examples. Among the identified buildings, six are from the Ottoman period, with the oldest dating from 1911, while thirteen buildings are from the Republican Era, and were built between 1923-1940. The field study has examined and documented all these buildings, with the exception of two structures that did not survive to the present day but were identifiable through other sources. The article has compiled information about the buildings using detailed bibliographic and archival sources and presents them one by one in terms of their historical and architectural aspects.

The educational buildings, in Istanbul's Fatih district built between 1910-1940 have various plan types; most of them having a "U-shaped floorplan", though a few have a rectangular or

“E- shaped floorplan”. The “U-shape layout”, in its plain form, was generally preferred in the Ottoman period examples, with Medresedü'l Kuzat (Istanbul University Rare Books Library today), *Medreset'ül Mühassın* (Sultan Selim High School today), and *Fethiye Madrasa* (Fethiye Junior High School today), being examples of this type with some minor differences among them. The *Tetimme Madrasa* (it was renovated in the following period), is also in this group. The rectangular floorplan was applied to the madrasah of Zeynep Sultan Mosque and to the twin buildings of Beyazıt Primary School. At the end of the Ottoman period and the beginning of the Republic Era, two buildings were founded with the E- shaped floorplan; Şehremini Selçuk Hatun Sultanisi and Fatih Gelenbevi High School. This floorplan was known to be frequently used for school buildings both in Türkiye and in the world at that time. The “E-shaped floorplan” was also frequently applied in the educational buildings from the Republican Era, especially in Anatolia.

A series of buildings are encountered among the schools in the First National Architectural style in the Fatih district, that seem to have been planned as a result of a "standard project". Examples are; Karagümrük 27<sup>th</sup> School, Mevlanakapı 34<sup>th</sup> School, Cibali 54<sup>th</sup> School, Cerrahpaşa 24<sup>th</sup> School, and Ayvansaray 55<sup>th</sup> School, as well as the Suphi Paşa Vocational and Technical High School, and the Cağaloğlu Büyük Reşitpaşa School. They, all belong to the Republican Era, and are examples that have survived to the present day. According to the accessible documents, the Sultanahmet 44th Primary School and Yavuz Selim 15th School, are also known to have repeated this "standard project" floorplan. Although these structures generally have a “U- shaped floorplan”, they also have a single-storied and octagonal, multi-purpose hall along the entrance axis, overlooking the back garden. These schools are distinguished from other previous schools with “U- shaped floorplans” through this multipurpose hall. The first example of this floorplan is seen in the Dar' ül-Muallimat-ı Ali Building (1914) in the Çapa, neighborhood and is also included in the study. The research has concluded that schools with the same type of floorplan had been built in other districts in Istanbul besides Fatih, such as Kasımpaşa, Üsküdar, Kadıköy and Eyüp districts. This standard floorplan was observed to have only been applied in Istanbul, and never in other cities.

The facade was an important part of the building design in the studied period. The facades of the educational buildings in Istanbul’s Fatih district contain pointed arches, roof consoles, wide wooden eaves, tile decorations, and many ornaments distinctive to the First National Architecture style. Seljuk or Ottoman decoration and architectural elements are found to be concentrated in the first period examples of these whose symmetrical floorplans are reflected on their facades, especially the buildings that had been built up until the 1930s. Contrarily, the facades of the buildings that were built between 1930-1940 had been simplified, although the principles floorplans did not change much. The pointed arches were replaced by rectangular and/or flat arches, tiles were not used on the facades and decorations were rarely included. Again, the ornamentation characteristic of the First National Architecture style were included on the facade designs of the examples surveyed here, however decorative elements such as wall

tiles and plaster reliefs are rarely encountered in the interior spaces. Geometric and vegetal patterned floor tiles (i.e., “*karosiman*”), were used in the interior floor arrangements of the educational buildings. Limited information is available regarding the architects of the structures of the period examined period. The standard-type projects probably had been designed by the same architect or architects based on the sources and facade inscriptions on some buildings.

As a result, this study has revealed for the first time that the plan designs used in the examined educational buildings paralleled the Western European and American examples of the period, as well as the specific type of “standard project having only been” applied to the school buildings in Istanbul. Another important finding is that the schools of the Republican Era are simpler examples, in terms of ornamentation, in accordance with the general tendency of the First National Architecture style.

## Giriş

İstanbul'un suriçi bölgesini tanımlayan ve bugünkü Fatih ilçesi sınırları içinde Birinci Ulusal Mimarlık üslubunu (1908-1930) yansıtan eğitim binaları, Geç Osmanlı ve erken Cumhuriyet Dönemini kapsayan örneklerden oluşmaktadır.

Osmanlı'nın eğitim kurumları olan sıbyan mektepleri ve medreselere, 19.yüzyılın ikinci yarısından itibaren "modern" eğitim kurumları olarak tanımlanabilecek iptidai, rüştiye ve idadiler dahil olmuştur. Sultan II. Abdülhamid Dönemi'nde önem verilerek geliştirilen eğitim sonraki yıllarda da devam ettirilmiştir. Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte devletin resmi politikası olarak ele alınan "modernleşme"nin en önemli ayağını eğitim oluşturmuş; bu bağlamda ihtiyaç duyulan diğer bütün yapı türlerine ek olarak yeni eğitim kurumları inşa edilmiştir. 1924 Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitim alanında bir ivme kazanılmış; zorunlu hale getirilen ilköğretim ve devlet okullarında parasız olmuş; 1926'da çıkartılan Maarif Teşkilatı Kanununu takiben tip projeler uygulanmaya başlamıştır. Bu eğitim yapıları dönemin etkin üslubu olan Birinci Ulusal Mimarlık Akımı örnekleridir. Genellikle iki katlı, girişlerin merkeze alındığı, geniş saçak düzenlemeli, cephelerde sık açıklıklı, sivri kemerli pencere açıklıklarının bulunduğu düzenlemelere sahip yapılardır bunlar.<sup>1</sup>

İstanbul Fatih ilçesi sınırları içindeki Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi eğitim yapılarını, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi örnekleri oluşturmaktadır. Osmanlı Dönemi'nde inşa edilen eğitim yapılarının kullanımı Cumhuriyet Dönemi'nde de devam etmiştir. Bir kısmı Osmanlı Dönemi yapılarının yerine aynı dönemde inşa edilmiş olmakla birlikte, çoğunluğu erken Cumhuriyet Dönemi'nde, dönemin eğitim politikasıyla bağlantılı olarak yapılmıştır.

1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilanı sonrası dünyadaki mimarlık ortamının etkisiyle dönemin canlandırmacı üslubu olarak nitelendirilebilecek Birinci Ulusal Mimarlık akımı, Osmanlı'nın son döneminde etkili olduğu gibi erken Cumhuriyet dönemi mimarlığında da belirleyicidir. Bu akım, özellikle Vedat Tek ve Kemalettin Bey gibi önemli mimarların ön plana çıkmış, Büyük Postane Binası, 4. Vakıf Han ve Vedat Tek evi gibi yapılarla tanınmış ve Türk mimarlık tarihinin son dönemine damga vurmuştur<sup>2</sup>. Bu çalışmada, adı geçen üsluptaki eğitim yapılarının, özellikle üslubun Osmanlı döneminde inşa edilen örnekleri, kaynakçada belirtilen münferit çalışmalarda ele alınmış olmakla birlikte bir kısmı hiçbir çalışmaya konu olmamıştır. Bu makalenin amacı, İstanbul Fatih'te I. Ulusal Mimarlık üslubunda inşa edilen eğitim yapılarını, plan, mimari ve süsleme özellikleri açısından karşılaştırmalı olarak ele alıp, toplu bir çalışmada değerlendirmektir. Çalışma, alan ve kaynak araştırması yöntemlerine dayalı gerçekleştirilmiş, konu olan yapıların tümü yerinde incelenmiş, plan tipolojisi üzerinde durularak karşılaştırmalı değerlendirmeler yapılmıştır.

1 Sibel Bozdoğan, *Modernizm ve Ulusun İnşası: Erken Cumhuriyet Türkiyesinde Mimari Kültür*, İstanbul, 2002, 54.

2 Üslup hakkında bilgi için bkz. "Metin Sözen, Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi ve Mimarları", *Mimaride Türk Milli Üslubu Semineri*, İstanbul 11-12 Haziran 1984 Bildiriler (1984): 35-29.

## Osmanlı Dönemi Örnekleri (1908-1923)

Suriçi İstanbul'unu tanımlayan bölge olan Fatih'te, 1911 ile 1922 yılları arasında, Birinci Ulusal Mimarlık üslubunda altı eğitim yapısının inşa edildiği tespit edilmiştir. Bunlardan Medreset'ül Mütahassin, Medresedü'l Kuzat ve Fethiye Medresesi, "medrese" adıyla inşa edilen modern örneklerdir.

### 1. Zeynep Sultan Külliyesi Medresesi (Alemdar Paşa Medresesi) / Osmanlı Araştırmaları Vakfı (1911)

Cağaloğlu'nda, Zeynep Sultan Cami Sokak üzerinde bulunan yapı, Zeynep Sultan Külliyesine sonradan eklenmiştir.<sup>3</sup> Vani Efendi Medresesi'nin bulunduğu alanda ticari yapılar inşa edileceği için medresenin caminin avlusuna yapılmasına karar verilmiştir (G.1). İnşaat için münakasaya gidileceği belirtilerek Evkaf Nezareti İnşaat ve Tamirat İdaresi'ne başvuruları istenmiş; daha sonra başvuru süresi iki kez uzatılmıştır. 1911 senesinde, medresenin yapım işi 140 bin kuruşa mimar Aleksi Efendi'ye verilmiştir.<sup>4</sup> Medrese aynı yıl içinde tamamlanmış olmalıdır.

Alemdar Mustafa Paşa'nın kabrinin buradaki hazireye taşınmasından sonra medresenin adı Alemdar Medresesi olarak geçmeye başlamıştır. "Soğukçeşme'de Zeynep Sultan Camii-i şerifi içinde" tanımlanan medrese ile ilgili raporda bu bilgi geçmektedir.<sup>5</sup>

Eski medresenin 1910'lardaki durumunu tanımlayan raporda, iyi durumdaki eski fevkani yapının üst katında 10, alt katında 5 olmak üzere toplam 15 oda bulunduğu, kileri, çamaşırhanesi gibi müştemilatı bulunduğu, mahalle arasında kalan medresenin çukurda kalmasından dolayı pek ışık almadığı ve nemli olduğu, abdesthanelerin odalarla aynı koridorda karşılıklı olmasının fenni açıdan sakıncalı olduğu, R. 20 Ağustos 1330 tarihli rapordan öğrenilmektedir.<sup>6</sup>

Medrese 1925 senesinde, bir dönem Ressamlar Cemiyeti tarafından kullanılmıştır. Bina 1929-1970 tarihleri arasında Alemdar İlkokulu olarak hizmet vermiş; 1970'te yaşanan yangında harap olana kadar okul olarak kullanılmıştır.<sup>7</sup> Uzun yıllar harap durumda kalan medresenin kullanım hakkı 1996 senesinde, her türlü bakım ve onarımının yapılması şartıyla Osmanlı Araştırmaları Vakfı'na verilmiş; 1997'de restore edilen medrese halen aynı vakfın kullanımındadır.

Yüksek bodrum katıyla birlikte iki katlı olan medrese binası eğimli bir arazi üzerinde yer almakta, iki girişi bulunan medresenin ana aksta uzun kenarına, doğu cephesi ortasına yerleştirilen ve bodrum kata açılan girişinin yanı sıra zemin kata ulaşan güney yönde de bir kapısı bulunmaktadır. Zemin katta kapı açıklığının bulunduğu cephede sivri kemerli kapı iki yanında birer pencere yer almaktadır (G.2). Koridor iki yanında odaların sıralandığı plan görülmektedir. Zemin kattan bodrum kata ulaşan merdiven düzeni aynı zamanda doğu cephesindeki kapının

3 Hanife Çoban Seymen, "Arşiv Belgelerine Göre Zeynep Sultan Külliyesi", (Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi,2019), 70.

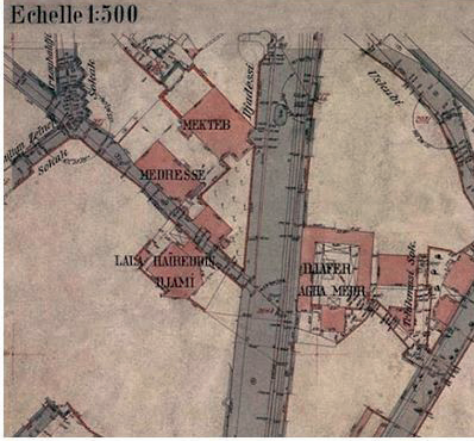
4 Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Evkaf Muhasebe Kalemi Tamirat ve İnşaat Kalemi (EV.MH.TİK.), 106/36, 107/96, 20 Kanunievvel 1326 (20 Aralık 1927)., Çoban Seymen, Arşiv Belgelerine Göre,70.

5 M. S. Kütükoğlu, *XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu,2000), 59.

6 Kütükoğlu, *XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri*, 45; Çoban Seymen, Arşiv Belgelerine Göre, 75.

7 Çoban Seymen, "Arşiv Belgelerine Göre Zeynep Sultan Külliyesi", 73.

açıldığı sahanlığa ulaşmaktadır. Burada da koridora açılan mekanlar yer almaktadır (G.3). Üst katta sivri kemerli pencere açıklıkları; batı ve camiye bakan doğu cephede ise alt katta dikdörtgen pencereler kullanılmıştır (G.4). Yangın sonrası uzun yıllar metruk durumda kalan medresenin iç duvarları, pencereleri, yer ve tavan döşemeleri ile çatısı yenilenmiştir.



**Görsel 1:** Alman Mavileri'nde Zeynep Sultan Külliyesi Medresesi'nin konumu (Alman Mavileri 1913-1914).

**Görsel 2:** Zeynep Sultan Külliyesi Medresesi'nin yan cephesi (N.Yazıcı Metin, 2021).



**Görsel 3:** Zeynep Sultan Külliyesi Medresesi'nin koridoru (N.Yazıcı Metin, 2021).

**Görsel 4:** Zeynep Sultan Külliyesi Medresesi'nin ön cephesi (N.Yazıcı Metin, 2021).

## 2. Medresetü'l Kuzat / İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi (1913)

Süleymaniye Mahallesi, Besim Ömer Paşa Caddesi 576 ada/ 2 parselde bulunan yapı Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi'nin önemli örneklerinden biridir (G.5). Bina bir 18. yüzyıl eseri olan Kaptan İbrahim Paşa Camisi ile aynı yapı adasıdır. Yerinde eskiden Kaptan İbrahim Paşa Külliyesi'nin hamamı bulunmaktaydı. Yüzyıl başında yıkık olduğu anlaşılan hamamın yerine Medreset'ül Kuzat (Kadılar Medresesi) olarak inşa edilen bina 1910-1911'de Evkaf Nezareti başmimarı Kemalettin Bey tarafından tasarlanmış, inşaat 1913'te tamamlanmıştır. Bodrum üzerine üç katlı olan yapının, bir kolunun kısa "U" biçiminde planlandığı anlaşılmaktadır (G.6). Yapının zemin katındaki "L" koridor etrafında mekanlar yer almakta, katlar arasındaki bağlantı kavisli mermer bir merdivenle sağlanmaktadır (G.7). Üst katlarda zemin kat planı tekrarlanmıştır.

Binanın temel duvarları, pencere kemerleri, katları ayıran kuşaklar ve silmeler taşla, taşıyıcı tuğla duvarla inşa edilmiş, döşemeler volta döşeme sistemi ile yapılmıştır.<sup>8</sup> Kiremit kaplı kırma çatı ile örtülüdür. Oldukça özenli olan giriş cephesinde, zemin kat açıklıkları sivri kemerli, orta kat açıklıkları düz lento üzerine sivri kemerli, en üst kat açıklıkları ise kemersiz dikdörtgen açıklıklı olarak tasarlanmıştır. Giriş kapısı, yanındaki birer pencereyi de içine alacak şekilde silme ile çevrelenmiş, üzerine kitabe yerleştirilmiştir. Geniş çatı saçakları ince payandalarla desteklenmiştir (G.8). İç mekânda özellikle renkli mermer gövdeli, mukarnas başlıklı bodur sütunlar dikkat çekicidir.

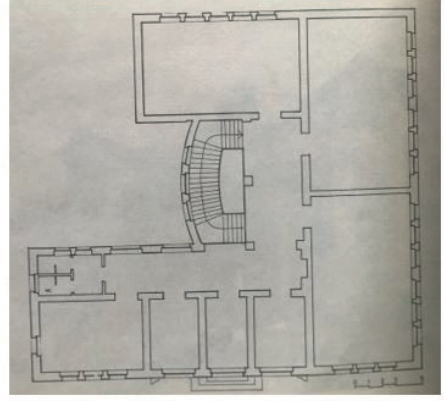
Cephede giriş kapısı üzerinde üç bölümlü bir kitabe bulunmaktadır. Sırasıyla "El-Kuzat-ı Bi'l-hakkı Meva Kuvvel Feraiz", "sonradan değiştirilen "İstanbul Darül-fünun Kütüphanesi 1340-1924" ve "Hikmetullah-i El-Hakim-i Bil-Adl" yazmaktadır.<sup>9</sup> 1919 tarihli bir yazışma, binanın İtilaf devletleri tarafından işgal edildiğini ve binaya el konulduğunu yazmaktadır. Bu tarihten sonra eğitime devam edilmesi yolunda girişimler olmuşsa da bina Cumhuriyet Dönemi başında, değiştirilen kitabesinde de belirtildiği üzere 1924'te kütüphane olmuştur.<sup>10</sup>

8 Yıldırım Yavuz, "Medreset'ül Kuzat", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c.3, (İstanbul,1994), 326-327; Yıldırım Yavuz, *Mimar Kemalettin ve I. Ulusal Mimarlık Dönemi*, (İstanbul, 1981), 232-239.

9 Diren Çakılcı, "Bir Hukuk Mektebi: Medreset'ül Kuzat", *Mediterranean Journal of Humanities*, (MJH), III/1, (2013), 94.

10 Çakılcı, "Bir Hukuk Mektebi: Medreset'ül Kuzat", 105.





**Görsel 5:** Medreset'ül Kuzat Binasının konumu (Kaynak: sehirharitasi.ibb.gov.tr)

**Görsel 6:** Medreset'ül Kuzat Binasının kat planı (Sözen, “Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi ve Mimarları”, 1984, 35-39).



**Görsel 7:** Medreset'ül Kuzat Binasının iç mekanı (N.Yazıcı Metin, 2021).

**Görsel 8:** Medreset'ül Kuzat Binasının genel görünümü (N.Yazıcı Metin, 2021).

### 3. Dar'ül- Muallimat-ı Ali Binası / Çapa Fen Lisesi (1914)

Fatih'te Ördek Kasap Mahallesi, Turgut Özal Millet Caddesi 114 numara, 2579 ada/6 parselde bulunan yapı İstanbul'daki eğitim yapıları içinde en abidevi örneklerden biridir<sup>11</sup> (G.9). Ana cephedeki çini pano üzerinde kufi hatla “Dar'ül- Muallimat-ı Aliyye 1332” yazılı kitabeden 1914'te inşa edildiği anlaşılmaktadır. Kitabedeki hattın altında, hattatın adını veren “Hakkı” ismi yer almaktadır.<sup>12</sup>

11 1991-2014 yılları arasında Çapa Anadolu Öğretmen Lisesi olarak eğitim vermeye başlayan okul 2014 yılında Millî Eğitim Bakanlığının aldığı karar neticesinde Çapa Fen Lisesi'ne dönüştürülmüştür.

12 Hat 1908-1916 seneleri arasında Dar'ül- Muallimat'ta ders veren İsmail Hakkı Baltacıoğlu'na (1886-1978) aittir. Bkz. Hakan Arlı, Darülmuallimat Binası, *İstanbul Ansiklopedisi*, c.2,1994, 567.

Binanın inşa sürecini Osmanlı Arşivi'nde bulunan yazışmalardan takip etmek mümkündür. 23 Nisan 1912 tarihli yazışmada “Çapa’da darümuallimin binası inşaatının idarede bulunan keşf-i evvel defteri ile 18 parçadan ibaret resim ve planlarının” takdim kılındığı ifade edilmiştir.<sup>13</sup> 7 Kasım 1914’te Çapa’daki Darümuallimin binasının keşf-i sanisi yapılmıştır. Maliye Nezaretince inşa edilmekte olduğu ifade edilen binanın itilafli konuları üzerine üç hakem tarafından keşf-i sanisi yapılmış ve rapor edilmiştir.<sup>14</sup> İnşaat müteahhidi Osmanlı İnşaat Şirketi ve müteahhit mimar Vasif olarak verilmiştir.<sup>15</sup> 1915 tarihli belgeden, yapının bu tarihte henüz tamamlanmadığı anlaşılmaktadır. İnşaatın tamamlanabilmesi için ihtiyaç duyulan çimentonun “bir an evvel inşaatın ikmaline muvafık olmak için” müteahit Benon Değirmenciyan Efendi’ye teslim edilmesi istenmektedir.<sup>16</sup>

Çapa’daki Darümuallimat binası geçici olarak Şehremaneti Mecruhin-i Hastahanesi olarak kullanılmıştır. 1916 senesinde şehremini İsmail Bey binanın terk edildiğini, müdüriyete teslim edildiğini belirterek “kolaylık ve yardımlar için şehir adına” teşekkür etmektedir.<sup>17</sup> Okul, 9 Mart 1332 (22 Mart 1916) tarihli tezkire ile geçici olarak hastane yapılmıştır. Hastane olarak kullanıldığı süre içinde yapılan tahribat “mekteb müdüriyetince 500 lira olarak tahmin edilmiş” olmakla birlikte “emanet-i heyet-i fenniyece icra kılınan incelemeler ve keşif sonucunda binanın eski haline döndürülebilmesinin bu amaçla düzenlenen keşifnamesi gereği 31.567 kuruş masrafla mümkün olacağı” belirlenmiştir.<sup>18</sup>

1916 senesi sonunda binanın mescidinde, duvarlara kaplı Kütahya çinilerinde eksikler olduğu, bunların tamamlanması için yapılan yazışmalardan anlaşılmaktadır. Binanın eksiklerinin tamamlanması için girişimler devam etmektedir. Bu tarihte “darümuallimat-ı aliyye binası dahilindeki cami-i şerif duvarlarına kaplattırılmış olan Kütahya çinilerinin noksan kalan aksami” ile “medhal üzerindeki isim mahallinin ikmalî” için gerekli olan 15 çuval eski çimentonun tedariki istenmektedir.<sup>19</sup>

Okul eğitime başladığı süreçte sık sık su sıkıntısı yaşamıştır. 1916 senesinde okula su gelmediği “leyli ve nehari yüzlerce talebatı” olan mektebin susuz kaldığı, acil olarak sorunun çözülmesi, müdüriyet tarafından istenmiştir.<sup>20</sup> 1917’de okulda eğitimin başladığı anlaşılmaktadır. Okulun yaşadığı su sorunu vesilesiyle “Halkalı suyundan evkaf nezareti celilesi tarafından irae olunan mevkiden alınan miktar” yetersiz gelmektedir. Bu tarihte “ikibine yakın mevcudu olan” mektep susuzluktan fazlasıyla müşkil durumdadır.<sup>21</sup> Durum okul müdüriyeti tarafından Maarif Nezaretine bildirilmiştir. 1921 senesinde Çapa’daki Darümuallimat binasında birtakım tamirler söz konusudur.<sup>22</sup>

13 Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Maarif Nezareti Mektubi Kalemî (MF. MKT.) 1209 / 67, 6 Cemaziyelevvel 1330 (23 Nisan 1912). Bu yazışmaya rağmen arşivde planlara ulaşılamamıştır.

14 BOA, MF.MKT.1209 / 67.

15 BOA, MF.MKT.1209/67.

16 BOA, MF.MKT.1209/38.

17 BOA, MF.MKT.1215/2.

18 BOA, MF.MKT.1215/2.

19 BOA, MF.MKT.1220/ 37.

20 BOA, MF.MKT.1217/59.

21 BOA, MF.MKT.1229/ 19.

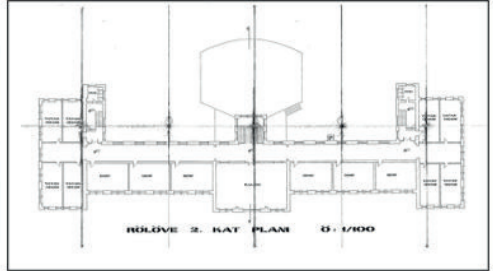
22 BOA, MF.MKT.1243/88.

“U” plan şemasının eğitim yapılarındaki erken örneklerinden olan bina yüksek bir bodrum katı üzerinde, zemin katla birlikte üç kattan oluşmaktadır (G.10). Zemin katında “Çinili Mescit” yer almaktadır. Ayrıca spor salonu olarak inşa edilmiş bir mekân daha bulunmaktadır. Orta giriş aksı ve iki uçtaki birimler ana kütlede ileri taşırılarak vurgulanmıştır (G.11,12). En üst kat pencereleri sivri kemerli, ana kapının üstündeki açıklık sepet kulpu kemerli, diğerleri düz lentoludur.

Yapı iç ve dış mekânda zengin süslemelere sahiptir. Ön cephede desensiz turkuaz çinilerin yanı sıra pencere alınlıklarında kıvrık dallı rumilerle dekorlanmış çiniler yer almaktadır. Ortadaki pencere kimeri merkezinde ve pencere aralarında Selçuklu yıldızı ve çinili kabaklar mevcuttur (G.13,14,15,16).

Yapının giriş holü, yarım daire şeklinde genişletilerek çinilerle kaplanmıştır. İki farklı kompozisyonun kullanıldığı karşılıklı üçer pano bitkisel desenlidir. Yapıdaki en zengin çini örnekleri giriş iki yanında ve bugün mescit olarak kullanılan birimde görülmektedir.<sup>23</sup> Yapıya üçlü geçişle bağlanan, bitişik düzende yer alan iki katlı, çokgen planlı mekânın zemin katı mescit olarak düzenlenmiştir. Mescidin bütün duvarları ve mihrabı çiniyle kaplanmıştır (G.17). Karamanoğlu Beyliği eseri olan Karaman İbrahim Bey İmareti (1432) mihrabının bir örneği olduğu bilinen mihrap üzerinde Kütahyalı Mehmed Emin Usta'nın 1331 tarihli çini yapım kitabesi yer almaktadır.<sup>24</sup> Duvarlarda bitkisel dekorlu panolar bulunmaktadır.

Cephedeki çini bezemeler dönem üslubunu yansıtmaktadır. Ayrıca bazı mekânlarında kullanılan turkuaz renkli Kütahya çinileriyle, ştuko işçiliği (alçı işi) dekorasyonlarıyla yapının iç mimarisinde oldukça dikkat çeken incelikler bulunmaktadır.



**Görsel 9:** Dar'ül- Muallimat-ı Ali Binasının konumu (Kaynak: sehirharitasi.ibb.gov.tr).

**Görsel 10:** Dar'ül- Muallimat-ı Ali Binasının kat planı (İstanbul IV Numaralı K ve TVKKBK Arşivi).

23 Mescit çinileri 1989 ve 2008 yılında onarılmıştır. Kurul Arşivi.

24 Hakan Arlı, “Kütahyalı Mehmet Emin Usta ve Eserlerinin Üslubu”, (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi,1989), 54-55.



**Görsel 11:** Eski bir kartpostalde Dar'ül- Muallimat-ı Ali Binası  
**Görsel 12:** Alman Mavileri'nde Dar'ül- Muallimat-ı Ali ve çevresi  
(Alman Mavileri 1913-1914).

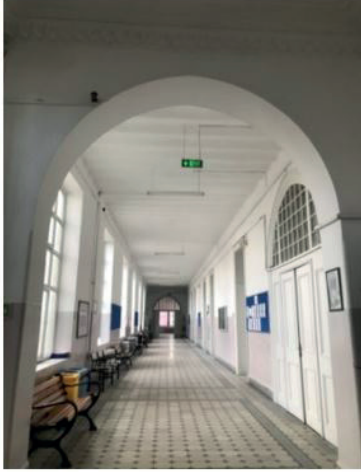


**Görsel 13:** Dar'ül- Muallimat-ı Ali Binasının girişi (N.Yazıcı Metin, 2020).



**Görsel 14:** Dar'ül- Muallimat-ı Ali Binasının arka cephesi (N.Yazıcı Metin,2020).

**Görsel 15:** Bahçedeki ek bina (N.Yazıcı Metin, 2020).



**Görsel 16:** Dar'ül- Muallimat-ı Ali Binasının ara kat koridoru. (N.Yazıcı Metin, 2020).

**Görsel 17:** Dar'ül- Muallimat-ı Ali Mescidi'nin mihrabı (IV Numaralı KVKKB Arşivi).

#### **4. Medreset'ül Mütehasşin / Sultan Selim Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (1915)**

Fatih'te, Balat Mahallesi, Sultan Selim Caddesi numara 20'de, 1913 ada/ 120 parselde bulunan yapı Sultan Selim Camii'nin bitişiğinde yer alır (**G.18**). Sultan Selim Külliyesi kapsamında 16.yüzyılda inşa edilen medrese-i ilmiye, 1780 yılında I. Abdülhamid Medresesi olarak eğitim hizmeti vermeye devam etmiştir. 1894 depreminde büyük hasar gören yapı 1915 yılında Mimar Kemalettin tarafından yeniden yapılmış ve Cumhuriyet Dönemine kadar Medreset'ül Mütehasşin olarak kullanılmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra farklı dönemlerde lise, enstitü, sanat okulu, teknik ve meslek lisesi olarak hizmet vermeye devam etmiştir.

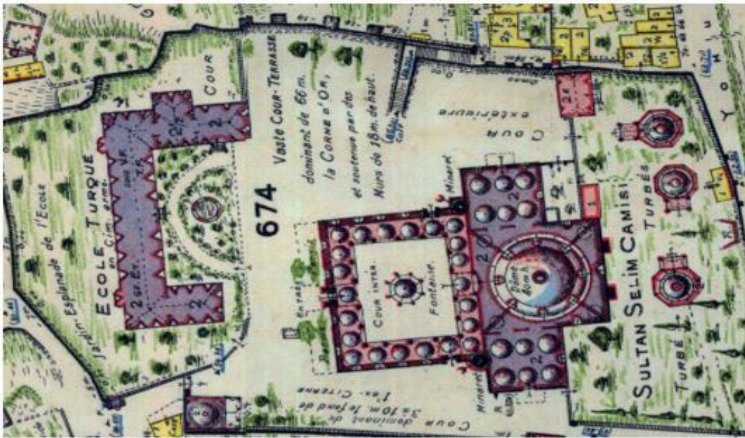
Bugün Sultan Selim Kız Meslek Lisesi olarak hizmet veren bina, bodrum üzerinde iki

kattan oluşan, “U” planlı bir yapıdır (G.19,20). Binanın kuzeydoğu kanadı ve orta bölümü yığma; güneybatı kanadı ise betonarme taşıyıcı sisteme sahiptir. Kıırma çatı ile örtülü yapının geniş saçakları pencere aralarında küçük konsollara oturan eli böğründelerle desteklenmiştir.

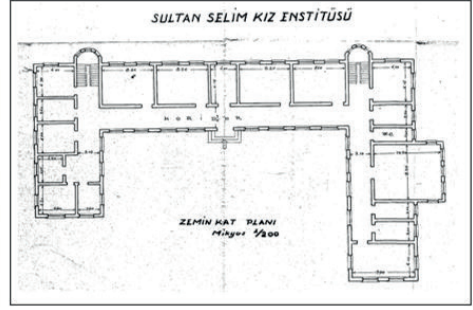
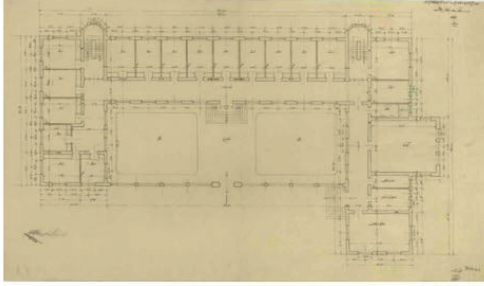
Üzerine oturduğu arazi eğimli olduğundan kuzeydoğudaki cephelerde bodrum kat algılanamazken güneybatıya doğru gittikçe yükselen cephelerde neredeyse normal bir kat görünümü kazanır. Yapıda katlar kalın yatay silmelerle birbirilerinden ayrılırken her katın pencereleri farklı biçim ve boyutta olup aynı düşey aks üzerinde sıralanırlar. Bu durum silmelerin yarattığı yatay hareket ile denge sağlamaktadır. Yatay dikdörtgen bodrum kat pencerelerinin üzerinde tek merkezli, üstten teğet kemerlere sahip giriş katı pencereleri yer alır. Kemer başlangıç seviyesinin hemen altında pencereleri yatayda bağlayan silmeler, kemer dış konturlarında devamlılık göstererek tüm cepheyi dolandır. Üst katta ise yine aynı genişlikte dörtgen açıklıklı pencereler aynı özellikte silmelerle birbirlerine bağlanmaktadır. Bu katta yer alan plastrlar, pencereleri dolanan ve alt katı ayıran silmeleri düşeyde keserek cephenin üst kısmında vurguyu bu yönde arttırmıştır. Yalın taş plastrların aşağı yönde kat silmesini aştıktan sonra daralarak ters kemer formunda sonlanması dikkat çeker (G.21,22).

Yapının kuzeybatı cephesinin iki ucunda yer alan ve poligonal planlı olarak dışa taşan kulelerde katları birbirilerine bağlayan merdiven kovaları yer almaktadır. İşlevine bağlı olarak dar ve yüksek pencereler merdivenlere yeterince ışık sağlar. Bu kulelere dıştan merdivenlerle ulaşılan birer kapı ile ayrıca giriş sağlanmıştır. Cephe düzeni ve bezeme açısından yapı geneliyle aynı karakteri göstermektedir (G.23).

“U” planlı yapının orta bölümünde yer alan giriş kapısı pencerelerle aynı formda kemere sahiptir. Bahçe kotundan merdivenlerle ulaşılan kapı üstten kırma çatılı geniş bir saçakla gölgelenmiştir. İç mekânda tüm binayı boydan boya dolanan geniş bir koridor yer alır. Sınıflar, idarî birimler, hizmet alanları ve ıslak zeminler bu koridor gerisinde sıralanmaktadır (G.24). Her iki katta da benzer plan düzeni vardır.



**Görsel 18:** Pervititch Sigorta Haritalarının 1929-1933 tarihli paftalarında Medresetü'l Mütchassin ve çevresi (Pervititch Sigorta Haritaları).



**Görsel 19:** Mimar Kemalettin Bey'in çizimleri arasında, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bulunan "Sultan Selim'de Hamid-i Evvel Medrese ve Kütüphanesi" zemin kat planı (Batur (Ed.), *Mimar Kemaleddin Proje Kataloğu*, 71).

**Görsel 20:** Binanın kat planı (İstanbul IV Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Arşivi).



**Görsel 21:** Medresetü'l Mütessassin avlu cephesinden görünümü (N.Yazıcı Metin, 2020).

**Görsel 22:** Medresetü'l Mütessassin binasının arka cephesi (N.Yazıcı Metin, 2020).



**Görsel 23:** Medresetü'l Mütéhassin binasının çokgen kesitli kulesi (N.Yazıcı Metin, 2020).

**Görsel 24:** Medresetü'l Mütéhassin binasının zemin döşemesi (N.Yazıcı Metin, 2020).

## 5. Fethiye Medresesi / Fethiye İmam Hatip Ortaokulu (1915)

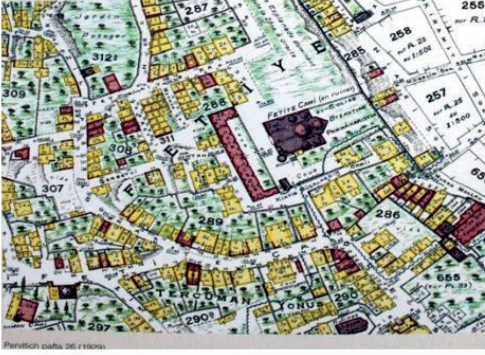
Fatih Katip Muslihittin Mahallesi, Fethiye Kapısı Sokak ile Fethiye Medresesi Sokağı arasında, 278 ada/ 35 parselde yer alır (G.25). İlk yapı Sultan III. Murad'ın sadrazamlarından Sinan Paşa tarafından 1590-91'de yapılmıştır. 1911-15 yılları arasında yeniden inşa edilen medrese eskisiyle aynı plandadır. Cumhuriyet Döneminde ise iç düzeni değiştirilerek ilkokula dönüşmüştür. Bugünkü yapı İkinci Meşrutiyet döneminde çok harap bir durumda olduğu için yıktırılan Fethiye Medresesi'nin yerine, planına sadık kalınarak dönemin Evkaf Nezareti başmimarı Kemalettin Bey tarafından tasarlanmış ve yeniden inşa edilmiştir (G.26).

Yapı bodrum üzerinde tek katlı olup, yerinde mevcut olan medresenin temelleri üzerine inşa edilmiştir. Bodrum katı bulunan "U" planlı yapı geniş saçaklı, kırma çatıyla örtülüdür. İç mekânda girişin karşısında yer alan merdivenle bodrum kata ulaşılır. Merdivenin her iki yanında sıralanan derslikler, yapının uzun cephesini boydan boya kat eden koridora açılmaktadır. Müdür ve öğretmen odaları ile ıslak zeminlerin (tuvaletler) yer aldığı birimler geniş "U"nun iki yandaki dar kollarına yerleştirilmiştir. Dersliklerin bulunduğu arka cephedeki bodrum kat pencereleri hariç, yapının dış cephelerinde tek sıra halinde yer alan sivri kemerli, yüksek pencereler ritmik bir hareketlilik yaratmaktadır. Pencerelerin kemer başlangıç seviyesinde cepheleri yatay olarak bölen silme, kemer dış konturlarında devam ederek süreklilik arz etmektedir. Demir şebekeli pencereler "U" planlı yapının giriş tarafındaki cephelerinde daha geniş açıklıklarla yine tek sıra halinde yer alır. Simetrik düzenlemeye sahip uzun cephenin ortasında giriş kapısı bulunur<sup>25</sup> (G.27, 28). Yapı Birinci Ulusal Mimarlık Üslubunun sade bir örneğidir. İlk haliyle 17 hücreli

25 Yıldırım Yavuz, "Fethiye Medresesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c.3, (İstanbul 1994), 301-302.



bulunan Fethiye Medresesi, Cumhuriyet Dönemindeki planı korunarak beş derslikli ilkokula dönüştürülmüştür. Yakın zamanda kapsamlı bir onarım görmüştür.



**Görsel 25:** Fethiye Medresesi ve çevresini gösteren harita, Pervititch Pafta 26 (1929).

**Görsel 26:** Fethiye Medresesinin açılış fotoğrafı (<https://www.istanbulmuzayede.com>).



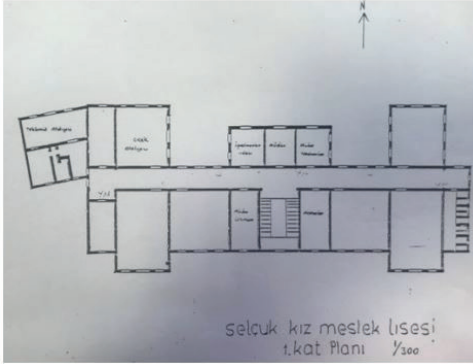
**Görsel 27:** Fethiye Medresesi yan cephesinden görünüm (N.Yazıcı Metin, 2020).

**Görsel 28:** Fethiye Medresesi ön cephesi (N.Yazıcı Metin, 2020).

## 6. Selçuk Hatun Sultanisi / Selçuk Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (1922)

Fatih'te Denizabdal Mahallesi, Turgut Özal Millet Caddesi 1702 ada/71 parselde bulunan yapının inşa tarihi 1922 olarak verilmektedir. 1879 yılında eğitime başlayan Kız Sanayi Mektebi, 1913 yılında Münir Paşa Konağı'na taşınmış ve İstanbul Kız Sanayi Mektebi adını almıştır. 1919'da Selçuk Hatun Kız Sanat Mektebi olarak adlandırılmış olan bu okulun binası, Çapa'da yangın nedeniyle yıkılan Derviş Paşa Konağı arazisi üzerine 1922 yılında inşa edilmiştir. Sanat ve meslek eğitimi ağırlıklı okulun eğitim programında yaşanan değişiklikler nedeniyle çok kez adı değişmiş ve son olarak 2010-2011 yılında Selçuk Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi adını almıştır.

Caddeye paralel konumlandırılan yapı, yığma tuğla sisteminde inşa edilmiş olup üzeri kırma çatı ile örtülmüştür. Yapı, yüksek bir bodrum kat üzerinde iki katlı olup E plan şemasına sahiptir (G.29). Yapıyı oluşturan ana binanın köşe aksları arka cephe üzerinde kısmen öne taşınmış olup ön cephesi üzerinde orta aks ve köşelerde öne çıkarılan kütlelerle plan şeması oluşturulmuş, böylece yapıya hareket ve kütleli bir görünüm kazandırılmıştır (G.30, 31). Kuzey yöndeki asıl giriş cephesi üzerinde yer alan sade bir giriş açıklığından geçilerek ulaşılan giriş sahanlığı karşısında yer alan iki kollu merdiven ile koridor boyunca mekanların yer aldığı üst kata ulaşılmaktadır (G.32). Alt ve üst kat koridor zemininde geometrik dekorlu bezeme yer almaktadır. Sekizgen motiflerin geometrik ve bitkisel iki bordür ile sınırlandırılmasıyla oluşan kompozisyon için karosiman döşeme kullanılmıştır (G.33). Yapı, iç mekânda ve cepheler üzerinde oldukça yalındır. Cepheler üzerinde simetrik düzende yer alan pencereler sadece orta aks üzerinde farklıdır. Ön cephe üzerinde birinci katta yüksek dikdörtgen biçimli ve düz lentolu, ikinci katta sivri kemerli açıklıklar yer alır. Arka cephe üzerinde de benzer düzende olan pencereler, orta aks üzerinde dört yüksek, dikdörtgen açıklıklı ve altlı üstlü yerleştirilmiş pencere arasında giriş kapısı ve üzerinde üç adet kemerli, yüksek pencere yer alır. Bu yerleşim düzeni cephede farklı bir vurgu yaratmaktadır. Yapının yan cepheleri üzerinde beş sıra yüksek ve düz lentolu, dikdörtgen biçimli pencere düzeni ve bir sıra sivri kemerli pencere bulunmaktadır. Yapı, günümüzde eğitim amaçlı olarak kullanılmaya devam etmektedir. 2010-2011 Eğitim-öğretim yılında karma eğitim kapatılarak okul, Selçuk Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi adını almıştır.



**Görsel 29:** Selçuk Hatun Sultanisi kat planı (Okul Arşivi).

**Görsel 30:** Selçuk Hatun Sultanisi binasının ön cephesi (N.Yazıcı Metin, 2020).



**Görsel 31:** Selçuk Hatun Sultanisi binasının arka cephesi (N.Yazıcı Metin, 2020).

**Görsel 32:** Selçuk Hatun Sultanisi binasının giriş sahanlığı (N.Yazıcı Metin, 2020).

**Görsel 33:** Selçuk Hatun Sultanisi alt kat koridoru (N.Yazıcı Metin, 2020).

### **Cumhuriyet Dönemi Örnekleri (1923- )**

Fatih'te, Birinci Ulusal Mimarlık üslubunda eğitim yapıları arasında Cumhuriyet Döneminde de çok sayıda okul binasının inşa edildiği belirlenmiştir. 1923 ile 1940'lı yıllar arasında olmak üzere 13 yapı tespit edilmiştir. Bu yapıların çoğunluğu dönemin Maarif Vekaleti tarafından, tip proje olarak üretilmiş örneklerdir.

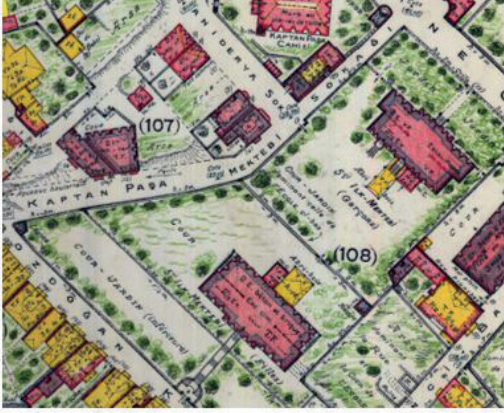
#### **1. Beyazıt 5. İlk Mektep I / Beyazıt İnas Mektebi/ Rehberlik Araştırma Merkezi (1923)**

Süleymaniye Mahallesi, Bozdoğan Kemerli Caddesi'nde 577 ada/15 parselde bulunan okul binası harap durumda olan mevcut okulun yerine, 1923 senesinde, dönemin İstanbul valisi Haydar Bey ve Milli Eğitim müdürü Saffet Bey tarafından yaptırılmıştır. Beyazıt İnas Mektebi adı ile eğitime başlayan okul, 6. İlkokul ve 1949'da Vezneciler İlkokulu adını almıştır. Bugün İstanbul Valiliği Rehberlik Araştırma Merkezi olarak kullanılmaktadır. Pervititch Sigorta Haritalarında 5. İlk Mektebi olarak tanımlanmaktadır (G.34, 35).

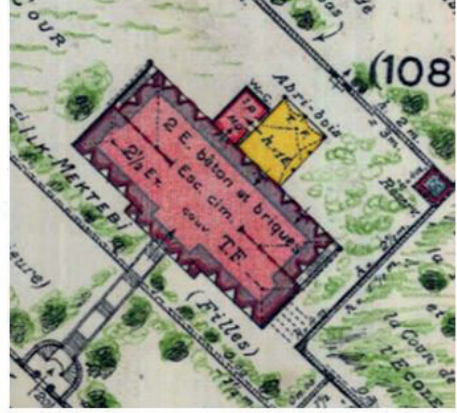
Genel hatları ile dikdörtgen planlı, zemin katıyla birlikte iki katlı olan yapı, aynı ada içerisinde bulunduğu bugünkü İstanbul Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Binası ile karşılıklı olarak simetrik şekilde tasarlanmıştır (G.36, 37). Yalın cephelere sahip yapıda zemin kat pencere ve kapı açıklıklarında basık, üst kattakilerde sivri kemer kullanılmıştır. Caddeye paralel konumlanan ön cephe ortada, dört pencere genişliğinde öne çekilmiştir. Cephelerdeki tek dekoratif eleman, katlar arasını vurgulayan ve her iki kattaki açıklıkların üzerini dolanan geniş silmelerdir. Arka cephede ayrıca üst kat pencerelerinin arasında yer alan düşey plastırlar, cephe düzenine hareketlilik kazandırır (G.38, 39).

Zemin kattaki mekânlar, girişin hemen ardında yer alan "T" planlı koridora açılmaktadır. Ön cepheye bakanlar koridorun iki yanında simetrik olarak yer alırken, arka cepheye bakan

mekanlar giriş aksından yana kaydırılmış, merdiven kovası nedeniyle farklı büyüklükte ve planda iki ayrı birim olarak tasarlanmıştır (G.40). Bu plan üst katta biraz değişerek, üç tarafında mekanların sıralandığı bir düzende karşımıza çıkmaktadır.



**Görsel 34:** Pervititch Sigorta Haritalarında Beyazıt 5. İlk Mekteb binaları (Pervititch Sigorta Haritaları).



**Görsel 35:** Beyazıt 5. İlk Mekteb I binası (Pervititch Sigorta Haritaları-detay).



**Görsel 36:** Beyazıt 5. İlk Mekteb I konumu (Kaynak: sehirharitasi.ibb.gov.tr).

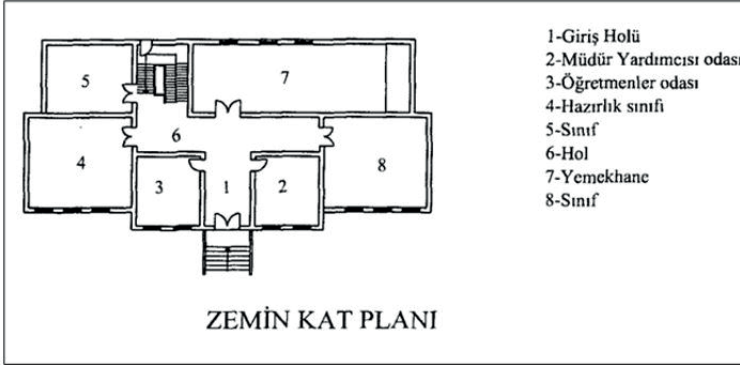


**Görsel 37:** Tescil Envanter Paftalarında binanın konumu (İstanbul 4 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Arşivi).



**Görsel 38:** Beyazıt 5. İlk Mekteb I ön cephesi (N. Yazıcı Metin, 2021).

**Görsel 39:** Beyazıt 5. İlk Mekteb I arka cephesi (N. Yazıcı Metin, 2021).



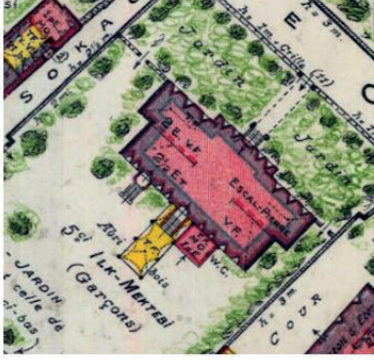
**Görsel 40:** Beyazıt 5. İlk Mekteb I kat planı (Küçük, “İstanbul Tarihi Yarımada ve Çevresinde Cumhuriyet Dönemi İlköğretim Okulları Mimarisi (1923-1938)”, 109).

## 2. Beyazıt 5. İlk Mektep II / İstanbul Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Binası (1923)

Fatih, Süleymaniye Mahallesi, Besim Ömer Paşa Caddesi 7 numara, 577 ada/14 parselde bulunan yapı günümüzde İstanbul Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dekanlığı olarak kullanılmaktadır.

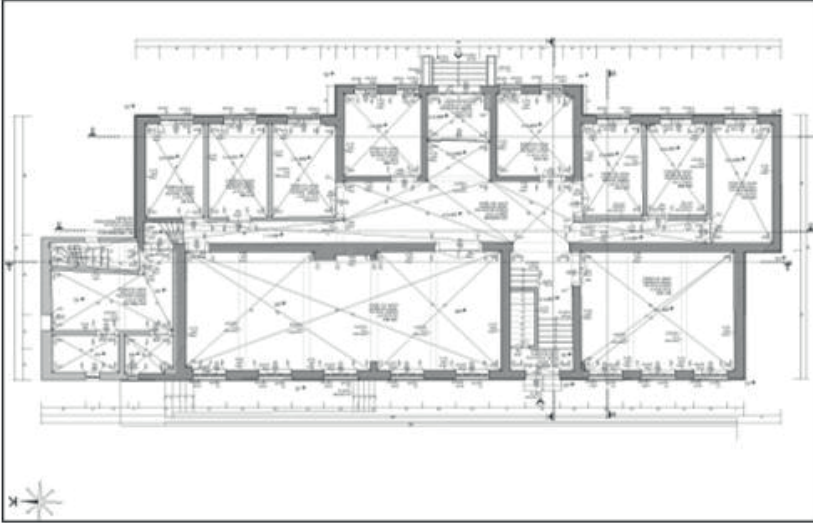
Genel hatları ile dikdörtgen planlı olan yapı, yukarıda bahsedilen ve aynı yapı adasında yer alan bugünkü Rehberlik Araştırma Merkezi binası ile simetrik olarak tasarlanmıştır. Pervititch Sigorta haritalarında bu bina da “5. İlk Mektebi” olarak tanımlanmıştır (G.41, 42). Yapının cepheleri yukarıda ele alınan 5. İlk Mektebi I (Rehberlik Araştırma Merkezi) binası ile aynı düzende olup, yalın karakterini korumaktadır. Zemin kattaki kapı ve pencere açıklıklarında basık, üst kattakilerde ise sivri kemer kullanılmıştır. Cephede tek dekoratif eleman yine katlar arasını vurgulayan ve her iki kattaki açıklıkların üzerini dolanan geniş silmelerdir.

Zemin katta, ön cepheye bakan küçük mekânlar “T” planlı koridorun iki yanında simetrik olarak yerleştirilmiş, arka bahçeye bakan iki büyük mekân ise giriş aksından yana kaydırılmış merdiven boşluğunun iki yanında farklı büyüklükte ve dikdörtgen planlı olarak karşımıza çıkmaktadır (G.43). Cephelerin yanı sıra plan ve mekân organizasyonu açısından da önceki örnek ile benzer karakterde olduğu açıkça görülmektedir (G.44).

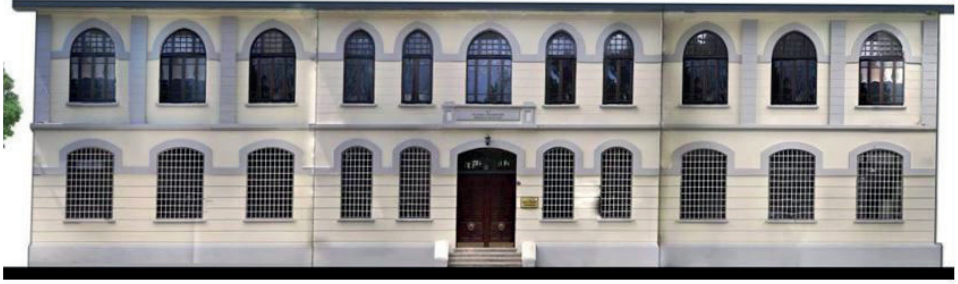


**Görsel 41:** Pervititch Sigorta Haritalarında Beyazıt 5. İlk Mekteb II binası (Pervititch Sigorta Haritaları).

**Görsel 42:** Tescil Envanter Paftalarında binanın konumu (İstanbul 4 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Arşivi).



**Görsel 43:** Beyazıt 5. İlk Mekteb II. kat planı (İÜ Mimarlık Fakültesi Arşivi).



**Görsel 44:** Beyazıt 5. İlk Mekteb II cephesi  
(<https://mimarlik.istanbul.edu.tr/>; N. Yazıcı Metin, 2021).

### 3. Fatih Gelenbevi İdadisi / Fatih Gelenbevi Anadolu Lisesi (1924)

Fatih'te, Sinanağa Mahallesi, Gelenbevi Sokak'ta 2412 ada / 1 parselde bulunan bina, 1911 yılında tamamlanarak aynı yıl Gelenbevi İdadisi olarak açılmıştır. Maarif Nezareti 1910 yılında, Zeyrek'te bir idadi açmaya karar verdiğinde arsa arayışına girmiş, bunun sonucunda Gelenbevi İsmail Efendi'nin torunu Said Bey'e ait konak arsası satın alınmıştır (G.45). 1913-1914 eğitim öğretim yılında okul sultanıyeye dönüştürülerek Gelenbevi Sultanisi adını almıştır.<sup>26</sup>

Okulun inşa sürecine dair bilgi veren bazı arşiv belgeleri bulunmaktadır. 1911'de inşası bitmek üzere olan idadi mektebinin adının "Gelenbevi İdadisi" olarak isimlendirilmesi istenmiştir. Buna göre 1911 tarihli "*Fatih kurbunda inşa ve ikmalî kuvve-i karibeye gelen mekteb-i idadinin mebni olduğu arsa e'âzîm-i ulemâ-yı salîfeden Gelenbevi merhumun hanesi mahalli olmasına binaen merhum müşarünileyhin tezkâr-ı nam-ı alisine vesile olmak üzere mekteb-i mezkurun Gelenbevi idadisi namıyla tevşîmi hakkında Maarif Nezareti Celilesinin tezkiresi*" üzerine izin istenmiştir.<sup>27</sup> Böylece Fatih'te Gelenbevi'ye ait hanenin arsası üzerinde yapılmakta olan idadî mektebine Gelenbevi isminin verilmesine dair irade çıkmıştır. Aynı belge

26 Mehmet Gündüz, "Osmanlı'dan Günümüze Uzanan Bir Eğitim Kurumu: Gelenbevi Anadolu Lisesi", *Millî Eğitim*, 48/224, 2019, 213-239.

27 Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İrade Maarif (İ.MF) 17/9, 27 Muharrem 1329 (28 Ocak 1911).

ekinde, “*Fatih kurbunda inşâ ve ikmâli kuvve-i karîbeye gelen mekteb-i idâdî “Gelenbevi İdâdisi” nâmıyla tevsîm olunmuştur*” denilmektedir.<sup>28</sup>

Yapının inşaatı 1911 yılında tamamlanmış ve keşf-i sanisi “Levazım müdür muavini Kemal Beyle mimar Sarrafyan ve Tahtacıyan Efendiler” tarafından yapılmıştır.<sup>29</sup> İlk olarak 1911’de eğitime “İdadi” olarak başlayan okul, 1913-14 eğitim yılında Sultani olarak hizmet vermeye başlamış ve Gelenbevi Mekteb-i Sultanisi adını almıştır. Artan öğrenci sayısı nedeniyle yapıya ahşap bir kat daha eklenerek üç katlı hale dönüşmüştür. Birinci Dünya Savaşı sırasında bir süre hastane olarak kullanılan yapı sonrasında eğitime devam etmiştir. 31 Mart 1919 yılındaki Çırcır yangınında harabeye dönen okul binasının sadece temel duvarları kalmıştır.<sup>30</sup> 1991-1992 eğitim-öğretim yılında liseye dönüştürülen okulun ihtiyacı karşılayamaması nedeni ile yan bahçesine on altı derslikli ek bir bina yapılarak 1996-1997 öğretim yılında hizmete açılmıştır.

Bahçe içerisinde ve yığma bir yapı olan okul “E” plan şemasına sahiptir (G.46). Bodrum katı dışında iki katlı olup simetrik bir planlıdır. Katlar arası volta döşeme olan yapıda özgün yığma duvarların yanı sıra bazı muhdes ekler de mevcuttur. Her iki katta da yapıyı boydan boya kat eden koridor boyunca, farklı boyutlarda dikdörtgen planlı mekânlar simetrik olarak yer alır. Bu mekânlar sınıflar, öğretmen odaları, idarî birimler ve ıslak zeminlerden oluşmaktadır. Koridorun iki ucunda yer alan merdivenler katlara ulaşımı sağlamaktadır (G.47). Koridor zemininde karosiman kaplama yer alır (G.48). Bunlar bir merkezde birleşen baklava dilimleri arasında dolaşa şeritler ve şeritlerin birleştiği yerlerde yer alan birer kare kompozisyonu tamamlayan motiflerdir.

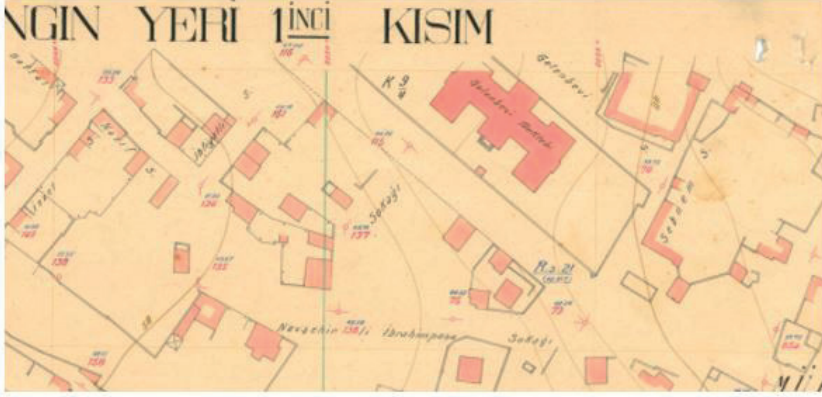
Yapının cephelerinde katlar birbirinden ince, yatay silmelerle ayrılır. Basık kemerli ve geniş açıklıklı pencereler her iki katta tüm cepheleri dolanmaktadır. Yapıda orta aks üzerinde yer alan bölümdeki giriş kapısının bulunduğu cephenin ikinci kat pencereleri yuvarlak kemerlidir. Sonradan ilave edilen üçüncü kat, gerek cephe kaplaması gerekse geniş dikdörtgen açıklıklı pencereleriyle yapıya ana karakterinden farklılaşan bir yorum katmaktadır. İkili ahşap konsollarla desteklenen geniş saçaklı kırma çatı ile son bulan binanın cephelerindeki öne ve geriye çekilmeler kültürel görünüşü hafifletmektedir (G.49,50).

28 BOA, İ.MF. 17/9.

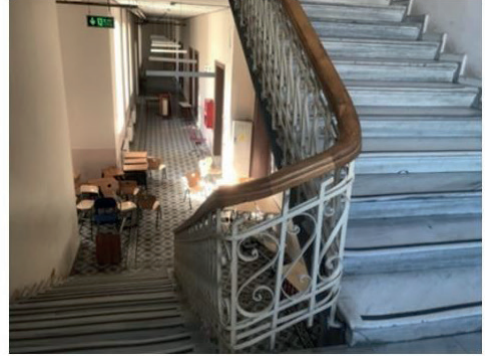
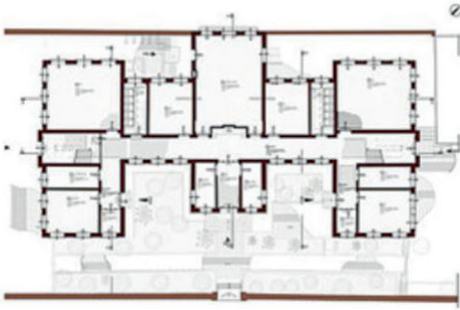
29 Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Maarif İbtidai (MF. İBT), 308/26,16 Rebiülevvel 1329 (17 Mart 1911).

30 Gündüz, “Osmanlı’dan Günümüze Uzanan Bir Eğitim Kurumu: Gelenbevi Anadolu Lisesi”, 218.



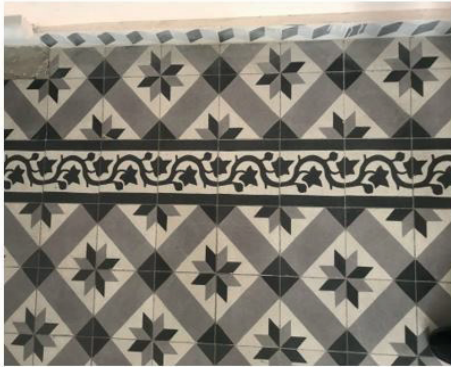


Görsel 45: Yangın yeri haritasında Fatih Gelenbevi İdadisi (Atatürk Kitaplığı Harita. 2244).



Görsel 46: Fatih Gelenbevi İdadisi kat planı (Gündüz, “Osmanlıdan Günümüze Uzanan Bir Eğitim Kurumu: Gelenbevi Anadolu Lisesi”, 238).

Görsel 47: Katlar arası bağlantıyı sağlayan basamaklar ve koridor (N. Yazıcı Metin,2021).



Görsel 48: Fatih Gelenbevi İdadisi karosiman zemin döşemesi (N. Yazıcı Metin, 2021).

Görsel 49: Fatih Gelenbevi İdadisi ön cepheden görünümü (N. Yazıcı Metin, 2021).



**Görsel 50:** Fatih Gelenbevi İdadisi yan cepheden görünümü (N. Yazıcı Metin,2021).

#### **4. Karagümrük 27. Mektep / Akşemsettin İlkokulu (1925 – 1927)**

Yapı Fatih'te Keçeci Karabaş Mahallesi, Uzun Yol Sokak ile Külahlı Sokak arasında kalan arazide, 1604 ada /10 parsel üzerinde yer almaktadır (G.51, 52). Erken Cumhuriyet Döneminin erken tarihli tip proje örneklerinden olan okul binası, dönemin valisi Süleyman Sami Bey'in zamanında, 12 Ekim 1924 senesinde müteahhit Asım Tanıl ve Sadi Kumbaracı'ya ihale edilmiş, inşaat 4 Mart 1925'te başlamıştır.<sup>31</sup> 1927 senesinde eğitime başladığı için 27. Mektep olarak isimlendirilmiştir. Buna göre yapının inşasının tamamlanma tarihi 1925 – 1927 yılları arasında olmalıdır. Cumhuriyetin onuncu yıl kutlamaları kapsamında, İstanbul tarihi yarımada yapılmaması planlanan 10 okuldan biridir. Bu okullarda tip proje uygulanmıştır. 27. Mektep Başmuallimliği olarak eğitim öğretime başlayan okul, Mihrimah Sultan İlkokulu, daha sonra bulunduğu semtin adını alarak Karagümrük İlkokulu olmuştur. 1997 yılında 8 yıllık eğitime geçilirken okulun adı Akşemsettin İlköğretim Okulu olarak değiştirilmiştir. 2012 yılında 4 yıllık ilköğretim eğitimi vermeye başlamış, Akşemsettin İlkokulu adını almıştır.

Betonarme, bodrum üzerinde girişle birlikte iki katlı okul binası "U" plan şemasındadır (G.53). Büyük bir bahçe içinde yer alan bina, üslubunun karakteristik özellikleri olan sivri kemerli pencere açıklıkları, geniş saçak düzenlemeleri ile dikkati çekmektedir. Ön cephe düzeninde ortadaki giriş bölümü ve iki uçta her katta ikişer pencere açıklığının yer aldığı bölümler; arka cephede de aynı genişlikte iki köşe öne çekilerek cepheler hareketlendirilmiştir (G.54). Öne çekilerek vurgulanan ana giriş, basamaklarla ulaşılan kareye yakın bir hole açılmakta,

31 Tarihi ve Kentsel Sit alanı içinde kalan bina İstanbul 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 24.06.1992/3824 gün sayılı kararıyla tescil edilmiştir.

burası da doğu-batı doğrultusunda uzanan koridora bağlanmaktadır. Arka cephedeki iki köşe, yani binanın yan kanatları arkaya doğru uzatılarak U şemasında bir avlu oluşturulmuştur. Ön taraftaki ana giriş aksına arka cephede, “U”nun ortasına gelecek şekilde ana bina ile bağlantılı sekizgen bir mekân yerleştirilmiştir. Burası giriş holünün karşısında, iki kapı açıklığı ile koridora bağlanmaktadır. Yine aynı giriş aksı üzerinde, sekizgenin avluya açılan geniş kapısı yer alır. Okulun idari birimleri ve derslikler koridorun ön cepheye bakan yönüne ve “U”nun yan kollarına yerleştirilmiştir. Katlar arası bağlantı koridorun iki ucundaki merdivenlerle sağlanır.

Oldukça simetrik bir cephe düzenine sahip yapıda cephelerde kat ayrımları silmelerle belirlenmiştir. Cephelerde bodrum kat pencereleri düz kare açıklıklı, zemin kattakiler basık kemerli, üst kattakiler ise sivri kemerlidir. Arka cephe ortasındaki sekizgen planlı bölümün pencereleri ise geniş ve basık kemerlidir (G.55). Ön cephe ortasında öne çekilerek plastirlarla vurgulanan kapı, üst katta büyük sivri kemerli pencere/ kapı şeklinde ön balkona açılmaktadır. Okul binası ahşap konsollara oturan geniş saçaklı kiremit çatı ile örtülüdür (G.56).

Yapı genel hatlarıyla üslubun karakterini yansıtmakta, ön cephede kullanılan turkuaz çiniler cepheyi renklendirmektedir (G.57). Ayrıca girişin iki yanındaki çini panolar karakteristik Kütahya çinileridir (G.58, 59). Bu panoların üstünde yer alan rumî ve palmetlerden oluşan üçgen formlu taş süslemeler de diğer dikkat çekici bezeme detayları olarak karşımıza çıkar. Cephede üst kat plastir bitimlerinde ve büyük kemer açıklığının başlangıç ve bitişlerine yerleştirilen tek renkli turkuaz çiniler, iki yanda çok renkli çini bordürlerle sınırlandırılmıştır. Ön cephe ortasındaki öne çekilen kütle, yatayda ve dikeyde plastirlarla bölümlenmiş; alt kattaki kapı açıklığı üst katta geniş sivri kemerli kapı/ pencere şeklinde düzenlenmiş ve buraya bir balkon yerleştirilmiştir. Burada alınlıklara yerleştirilen çiniler, üst kattaki iki yan pencere alınlıklarında ve aralara yerleştirilen kabarlarda da tekrarlanmıştır.

İç mekânda yerlerde kullanılan karosiman döşemeler mevcuttur (G.60, 61). Kıvrık dal dekorlu bordürlerin geometrik düzenlemelerle tamamlandığı karosiman zemin döşemesi aslına uygun olarak yakın zamanda yenilenmiştir.<sup>32</sup> Dönemin diğer yapılarında da görülen karosimanların, eğitim yapılarında sıklıkla tercih edilen karakteristik bir döşeme olduğu anlaşılmaktadır. 1924’te açılmış olan Paşabağçe 39. İlkokul ve Göztepe Mektebi İbtidaisi ile 1927 yılında açılmış olan Kadıköy 35. İlk Mektep’te de aynı karosiman zemin döşemeleri tekrarlanmıştır.<sup>33</sup> Bordürde kullanılan kıvrık dal üzerinde yaprak düzenlemeli karosiman, dönemi için karakteristiktir. Gelenbevi Lisesi karosiman kaplamalarında da aynı örnekler mevcuttur.

Plan ve cephe düzeniyle İstanbul’da kullanılan tip proje örneği olduğu anlaşılan okul binasının cephe ayrıntıları aynı yıllarda inşa edilen Beyoğlu Kasımpaşa’daki 9. Mektep / Ahmet Emin Yalman Okulu ve Kadıköy 35. Mektep / Gazi Mustafa Kemal Paşa Ortaokulu’na benzemektedir.

32 Yerinde yapılan incelemede okul idaresi karosimanların 2016 yılında tamamlanan son onarımda aslına uygun olarak yenilendiğini ifade etmiştir.

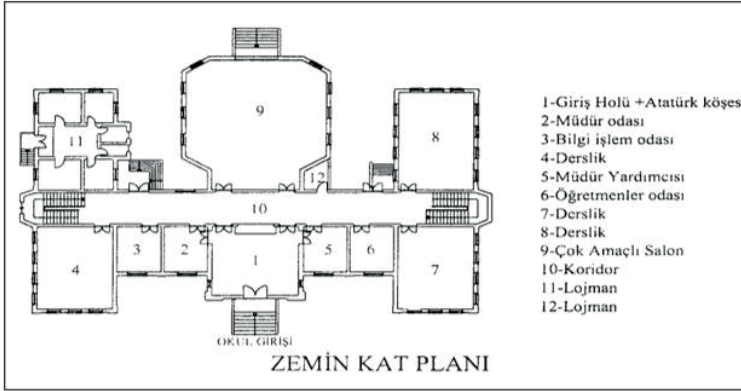
33 Örnekler için bkz. Kıvanç Koçak, “İstanbul’un Anadolu Yakasında Birinci Ulusal Mimarlık Döneminde Yapılmış Eğitim Yapıları”, (Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 2019), 24, 61, 82.

Okulun ilgili kurul arşivindeki dosyasından, muhtelif yıllarda çatı, kalorifer kazanı, onarımlarının yapıldığı; 1999'da çerçevelerde bir onarımın olduğu; 2004 tarihli, yer çinileri ve merdivenlerin değiştirilmesi yönündeki onarım talebinin de ilgili kurul tarafından uygun bulunmadığı anlaşılmaktadır.<sup>34</sup>



**Görsel 51:** Karagümrük 27. Mektep konumu. (Kaynak: sehirharitasi.ibb.gov.tr)

**Görsel 52:** Karagümrük 27. Mektep binası ve çevresi. (İstanbul 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Arşivi).



**Görsel 53:** Karagümrük 27. Mektep / Akşemsettin İlkokulu zemin kat planı (Küçük, "İstanbul Tarihi Yarımada ve Çevresinde Cumhuriyet Dönemi İlköğretim Okulları Mimarisi (1923-1938)", 36).

34 İstanbul 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Arşivi.



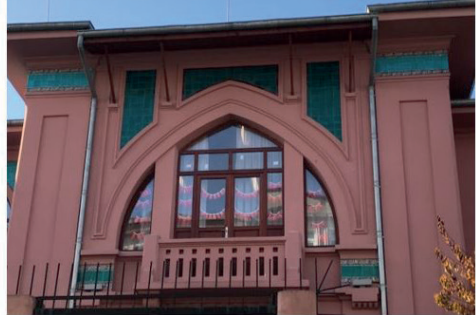
**Görsel 54:** Karagümrük 27. Mektep ön ve yan cephesi (N. Yazıcı Meyin, 2021).



**Görsel 55:** Karagümrük 27. Mektep arka cephesi (N. Yazıcı Metin, 2021).



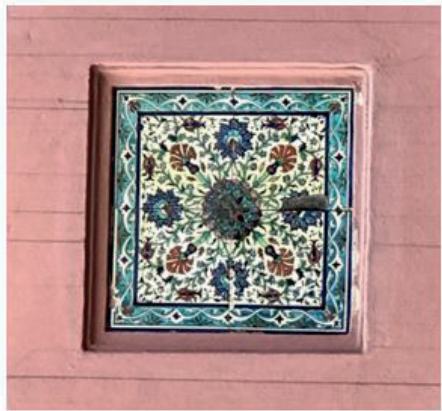
**Görsel 56:** Karagümrük 27. Mektep ön cephesi (N. Yazıcı Metin, 2021).



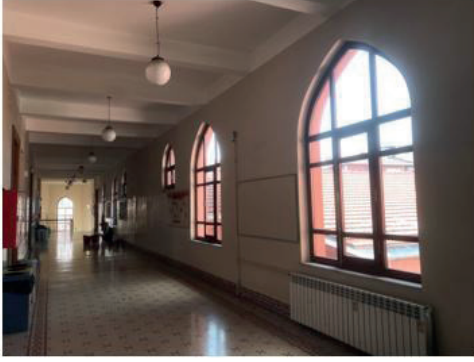
**Görsel 57:** Karagümrük 27. Mektep ana girişin üstünden ayrıntı (N. Yazıcı Metin, 2021).



**Görsel 58:** Karagümrük 27. Mektep ana girişin iki yanındaki çini pano ve üstündeki taş süsleme (N. Yazıcı Metin, 2020).



**Görsel 59:** Çini pano detayı (N. Yazıcı Metin, 2020).



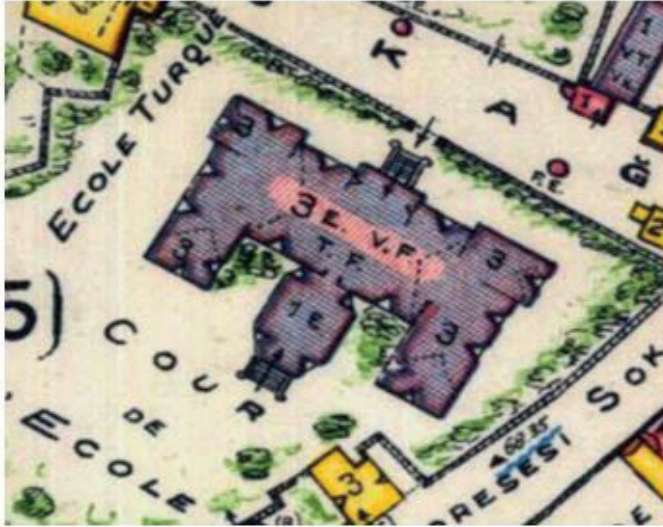
**Görsel 60:** Karagümrük 27. Mektep üst kat koridoru (2022).



**Görsel 61:** Karagümrük 27. Mektep iç mekân zemin döşemesi. (İstanbul 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Arşivi)

### 5. Yavuz Sultan Selim 15. Mektep (1930)

Günümüze gelmeyen, bugün Yavuz Sultan Selim Ortaokulu'nun bulunduğu alanda yer alan ve 1929 senesinde inşa edilip 1930'da eğitime başlayan 15. İlkokul binası bulunmaktadır. Binada çatlaklar oluşması nedeniyle yıkılıp yerine 1960'ta eğitime başlayan bugünkü yapı yapılmıştır.<sup>35</sup> 1933 tarihli Pervititch paftasında tip proje olduğu anlaşılan bu okul görülmektedir.



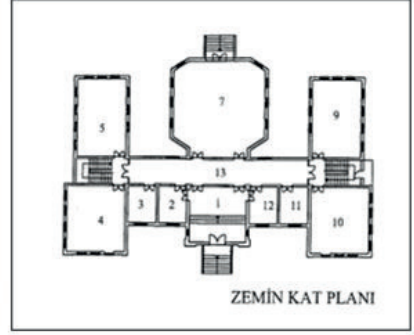
**Görsel 62:** Pervititch Sigorta Haritalarında günümüze gelmeyen 15. İlkokul. (Pervititch Sigorta Haritaları).

35 fatih.gov.tr

## 6. Mevlanakapı 34. İlkokul / Engin Sever Anaokulu (1931)

Mevlanakapı, Karanfilli Çavuş Sokak numara 4’te bulunan okul binası, 1931 senesinde inşa edilmiştir. 1931 yılında eğitime başlayan okulun adı 1949’a kadar 34. İlkokul, 1949’da da Karaahmetpaşa İlkokulu adını almıştır. 2009 senesinde Milli eğitim Müdürlüğü tarafından müstakil anaokulu haline getirilmiştir<sup>36</sup> (G.63,64).

Fatih’teki tip proje örneklerinden olan bina, bodrum üzerine iki katlıdır. “U” planlı yapıda “U”nun kolları arasına yerleştirilen sekizgenin ana akstaki kenarında yer alan kapı ile arka bahçeye bağlantı sağlanmaktadır (G.65). Ana cephede, giriş üstündeki basık kemerli üçlü açıklık önüne köşeli balkon yerleştirilmiştir (G.66). İki katta da dikdörtgen pencere açıklıklarının yer aldığı binada üst kat pencereleri tüm cepheyi dolaşan silme kuşağıyla bağlanmaktadır (G.67, 68).



**Görsel 63:** Fatih (Mevlanakapı) 34.İlkokul /Engin Sever Anaokulu  
(SALT Arşivi, <https://archives.saltresearch.org/>).

**Görsel 64:** Fatih (Mevlanakapı) 34. İlkokul /Engin Sever Anaokulu kat planı (Küçük, 2001).



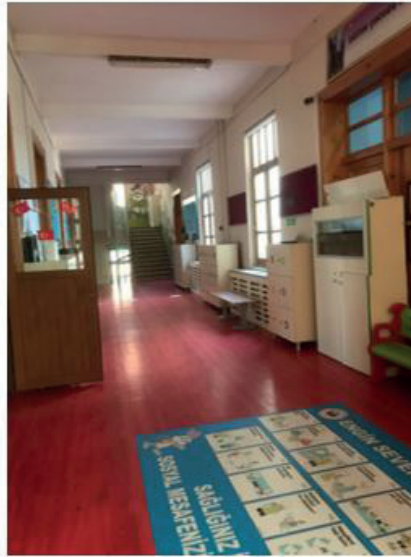
**Görsel 65:** Mevlanakapı 34. İlkokul arka cephesi (N. Yazıcı Metin, 2022).

36 www.fatih.gov.tr.



**Görsel 66:** Mevlanakapı 34. İlkokul girişi (N. Yazıcı Metin, 2021).

**Görsel 67:** Mevlanakapı 34. İlkokul ön cephesi (N. Yazıcı Metin, 2021).



**Görsel 68:** Mevlanakapı 34. İlkokul iç mekân koridor düzeni (N. Yazıcı Metin, 2019).

## 7. Cibali 54. Okul / Kâtip Çelebi İlkokulu (1932)

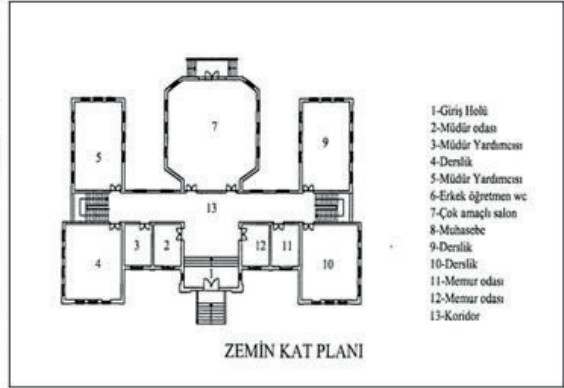
Fatih Cibali'de, Kasap Demirhan Mahallesi, Musa Bey Sokağı'nda, 2160 ada / 58 parselde bulunan okul binasının inşasına 1928 yılında başlanmış, 1932'de eğitime açılmıştır (G.69). İstanbul ilinin 54. okuludur. Cumhuriyetin onuncu yıl kutlamaları kapsamında, İstanbul tarihi yarımada'daki yapılması planlanan 10 okuldan bir diğeridir. Bodrum katı üzeri iki kattan oluşan



yapı Cumhuriyet döneminin tip projelerindedir. Plan ve özellikle cephe karakteri açısından yine Fatih ilçesinde yer alan diğer tip proje örnekleri ile çok benzerdir (G.70).

Betonarme iskelet sisteminde, “U” planlı yapı kırma çatı ile örtülmüştür. “U”nun kolları geriye doğru uzamakta olup ön cephede giriş ile birlikte kısmen taşma yapar. Arkada, U’nun kolları arasındaki avluda yine sekizgen mekan görülmektedir. Hareketli bir görünüşe sahip ön cephede bodrum katın bitimi kalın, yatay bir silme ile vurgulanmıştır. Dikdörtgen açıklıklı yüksek pencereler, giriş ve üst katın yeterli ışıkla aydınlanmasını sağlar. Cephe ortasında, öne çekilen giriş bölümünün alt katında yalın süslemesiz bir giriş kapısı ile iki yanında dar ve yüksek pencereler yer alırken, üst katta kenarları pahlı öne doğru çıkıntı yapan küçük bir balkon ile gerisindeki basık kemerli, üçlü pencere düzeni diğer örneklerde de rastladığımız karakteristik giriş cephesi düzenini vermektedir. Üstten basık kemer formunda bir kontur oluşturan üçlü pencere grubu, gerek anıtsal boyutları gerekse formu ile üslup açısından cephe düzeninde ana vurguyu oluşturan diğer bir karakteristik uygulamadır (G.71,72)

Yapının ön cephe köşesinde, mermer bir levha üzerinde yer alan “MY” harfleri, mimarına ait isim bilgisi olmalıdır. Bu dönemde inşa edilmiş Üsküdar 40. Mektep (Ahmet Mithat Efendi İlkokulu) ve Acıbadem 10. İlkokul ön cephesinde de aynı harflerin bulunduğu kitabe/pano yer almaktadır.<sup>37</sup> Bu yıllarda inşa edilmiş olan Eyüp 38. İlkokul ile Bakırköy 4. Okulun mimarının “Mimar Yahya” olduğu bilgisi “MY” harflerini desteklemekte ve bu yapının da mimarının aynı isim olduğunu düşündürmektedir (G.73). Yapı günümüzde işlevine uygun şekilde, okul olarak kullanılmaktadır. İç mekânda kullanıma yönelik düzenlemeler ve müdahaleler bulunmaktadır. Zemindeki karosiman döşemeler 2011 senesinde yenilenmiştir<sup>38</sup>(G.74).



**Görsel 69:** Pervititch Sigorta Haritalarının 1933 tarihli paftasında Cibali 54. Okul ve çevresi (Pervititch Sigorta Haritaları).

**Görsel 70:** Cibali 54. Okul / Kâtip Çelebi İlkokulu zemin kat planı (Küçük, “İstanbul Tarihi Yarımada ve Çevresinde Cumhuriyet Dönemi İlköğretim Okulları Mimarisi (1923-1938)”, 45).

37 Koçak, “İstanbul’un Anadolu Yakasında Birinci Ulusal Mimarlık Döneminde Yapılmış Eğitim Yapıları”, 106; Şerafettin Turan, Tarihe Tanıklık Eden Okullar, haz. Şerafettin Turan, (İstanbul 2010), 241.

38 Okul müdürü Suat Altıntaş’ın verdiği bilgi. 31 Ocak 2022.



**Görsel 71:** Cibali 54. Okul ön cephesi (N. Yazıcı Metin, 2019).  
**Görsel 72:** Cibali 54. Okul arka cephesi (N. Yazıcı Metin, 2019).

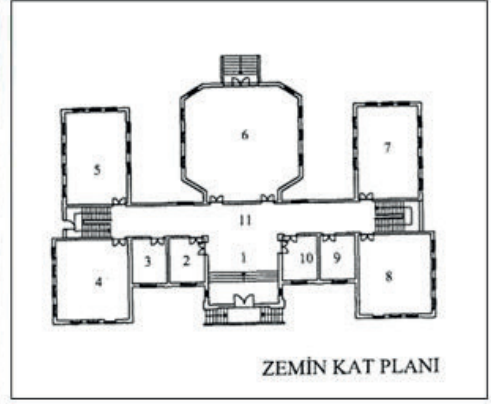


**Görsel 73:** Cibali 54. Okul ön cephede yer alan kitabe/pano (N. Yazıcı Metin, 2019).  
**Görsel 74:** Cibali 54. Okul kat bağlantılarını sağlayan basamak düzeni (N. Yazıcı Metin, 2019).

## 8. Cerrahpaşa 24. İlkokul / Hekimoğlu Ali Paşa İlkokulu (1932)

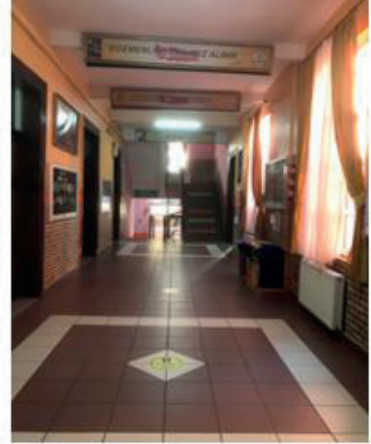
Fatih'te Hobyar Mahallesi Hekimoğlu Ali Paşa Caddesi 55 numarada, 1134 ada / 102 parselde bulunan okul binası üzerinde 1932 tarihi yer almaktadır (G.75). Yine Cumhuriyet Döneminin tip projelerinden “U” plan şemalı (G.76), bodrum üzerine iki katlı olan yapı oldukça sadedir. Giriş aksına göre simetrik olarak gelişen plan şemasında giriş holü ve onu dik kesen koridorun oluşturduğu “T” planlı orta hacme açılan mekânlar, sınıf ve idarî birimler olarak kullanılmaktadır. İç mekânda döşemeler tamamen yenilenmiştir. Giriş aksı üzerinde, arka avluya doğru uzanan sekizgen birim iç mekânda koridora geniş bir kapı ile bağlanırken (G.77), avluya aynı aks üzerindeki bir kapıdan sonra merdivenlerle açılmaktadır (G.78). Yine

karakteristik bir düzenlemeyle karşımıza çıkan ön cephedeki giriş, üst katta bulunan basık kemerli, üç bölümlü açıklık dışında pencere ve kapılar düz lentolu, dikdörtgen açıklıklar şeklindedir. Üst kattaki bu basık kemerli üçlü pencere/kapı düzenlemesinin önünde, köşeleri pahlı bir balkon bulunmaktadır (G.79). Yapıdaki tek dekoratif eleman üst kattaki açıklıkların üzerine dolanan geniş silmedir. Planı ve cephe kuruluşu Fatih ve İstanbul'daki diğer tip proje örneklerinde görülmektedir (G.80).



**Görsel 75:** Cerrahpaşa 24. İlkokul binasının konumu. (Kaynak: sehirharitasi.ibb.gov.tr)

**Görsel 76:** Cerrahpaşa 24. İlkokul kat planı (Küçük, "İstanbul Tarihi Yarımada ve Çevresinde Cumhuriyet Dönemi İlköğretim Okulları Mimarisi (1923-1938)", 77).



**Görsel 77:** Cerrahpaşa 24. İlkokul arka cephesi (N. Yazıcı Metin, 2021).

**Görsel 78:** Cerrahpaşa 24. İlkokul iç mekân koridor düzeni (N. Yazıcı Metin, 2021).



**Görsel 79:** Okul binasının ana girişi (N. Yazıcı Metin, 31 Ocak 2021).

**Görsel 80:** Okulun ön cephesi (N. Yazıcı Metin, 2021).

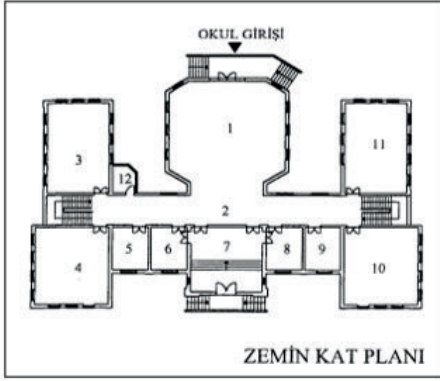
### 9. Ayvansaray 55. İlkokul /Ulubath Hasan İlköğretim Okulu (1932 – 1933)

Fatih Ayvansaray'da, Molla Aşki Mahallesi, Sunullah Efendi Sokak 1 numarada bulunan okul binası, İstanbul'da Cumhuriyet'in 10. Yıl armağanı olarak yaptırılan 10 okuldan biridir. Haliç'e hakim bir konumda yer alan okul, 1932-33 yılında eğitime başlamıştır.

Tip proje içinde değerlendirilen okul binası, bodrum üzerine iki katlı olup, "U" plan şemasının kolları arasına sekizgen birimin yerleştirildiği bir diğer örnektir (G.81). Burada planlamada, topoğrafik şartlar doğrultusunda arazideki konumlanmadan ve manzaranın yönünden dolayı farklı olarak ana giriş sekizgen planlı kısımdan yapılmıştır<sup>39</sup> (G.82). Giriş holünü oluşturan bu sekizgen mekândan, dağılım alanı olan koridora geçilmektedir. Diğer örneklerde olduğu gibi yapı boyunca uzanan koridorun iki ucuna yerleştirilmiş merdivenlerle üst kata bağlantı sağlanmaktadır. Mekanlar Haliç'e bakan cepheye konumlanmıştır. Bu cephede, orta aksta öne çıkan bölümün üst katında geniş ve basık kemerli, üçlü açıklığın ortası balkona açılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, aslında diğer örneklerdeki giriş kapısının yer aldığı bu bölümün karakteristik cephe düzeni burada aynen korunmuştur (G.83). Binada katlar boyunca ritmik bir düzende yerleştirilen pencereler dikdörtgen açıklıklıdır.

39 Böyle bir uygulama 1930-31 senesinde eğitime başlayan Beyoğlu 10. İlk Mektep / Sururi İlköğretim Okulu'nda da mevcuttur. Bkz. Melih Küçük, İstanbul Tarihi Yarımada ve Çevresinde Cumhuriyet Dönemi İlköğretim Okulları Mimarisi (1923-1938), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2001), 48-55.

34. İlkokul, Topkapı Karahmet Paşa İlköğretim Okulu/Engin Sever Anaokulu'nda da sekizgenin köşesi sonradan kapı olarak açılmıştır.



**Görsel 81:** Ayvansaray'daki 55. Okul /Ulubatlı Hasan İlköğretim Okulu planı (Küçük, “İstanbul Tarihi Yarımada ve Çevresinde Cumhuriyet Dönemi İlköğretim Okulları Mimarisi (1923-1938)”, 61).

**Görsel 82:** Ayvansaray'daki 55. Okul /Ulubatlı Hasan İlköğretim Okulu avlu yönündeki cephesi (N. Yazıcı Metin, 2022).



**Görsel 83:** Ayvansaray'daki 55. Okul /Ulubatlı Hasan İlköğretim Okulu (N. Yazıcı Metin, 2022).

## 10. Sultanahmet Suphi Paşa Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (1930'lar)

Sultanahmet Tavukhane Sokak'ta bulunan okul binası tip proje örneklerindedir<sup>40</sup> (G.84). 1930'larda inşa edildiği anlaşılan okul, diğer tip proje örnekleri gibi “U” plana arka cephede eklenen sekizgen şemasındadır (G.85). Burada iç avlu yönünde “U”nun kolları ile sekizgen kısım arasına aynı uzunlukta ilaveler yapılmıştır (G.86). Ayrıca sekizgenin arka girişini oluşturan

40 Bu binanın kaçınıcı mektep olarak inşa edildiği bu çalışmada belirlenmemiştir.

kısımda da eklentiler mevcuttur. İç mekanda yer döşemeleri, kapı ve pencereler tamamen yenilenmiş olup, tek bir sınıfta orijinal karosiman yer döşemesi bulunmaktadır (G.87). Katlar arasında bağlantıyı sağlayan ve koridorun iki ucuna yerleştirilen merdivenlerin trabzanları orijinal olmakla birlikte boyalıdır (G.88). 1883 senesinde kurulan Ticaret Mektebi, bugünkü binaya 1944 senesinde taşınmıştır. Günümüzde Sultanahmet Suphi Paşa Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi olarak eğitime devam etmektedir.

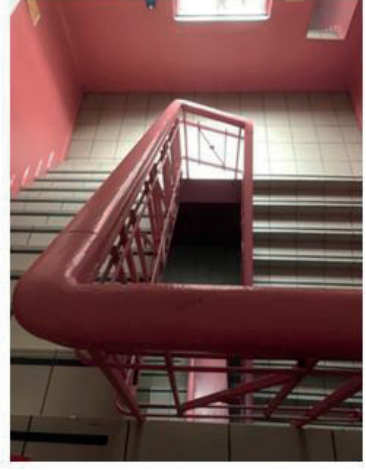


**Görsel 84:** Sultanahmet Suphi Paşa Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi ana bina ve çevresini gösteren hava fotoğrafı (www.google.maps)

**Görsel 85:** Sultanahmet Suphi Paşa Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi ön cephesi (N. Yazıcı Metin, 2022).



**Görsel 86:** Sultanahmet Suphi Paşa Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi yan cephesi (N. Yazıcı Metin, 2022).



**Görsel 87:** Sultanahmet Suphi Paşa Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi sınıflarından biri ve orijinal karosiman döşemesi (N. Yazıcı Metin, 2022).

**Görsel 88:** Katlar arasında bağlantıyı sağlayan basamaklar ve orijinal trabzan (N. Yazıcı Metin, 2022).

### **11. Sultanahmet 44. İlk Mektep / Sultanahmet İlkokulu (1930'lar)**

Sultanahmet'te Ticarethane Sokak üzerinde bulunan ve Cumhuriyet'in 10. Yıl okulları arasında yer alan bina, 44. İlk Mektep olarak inşa edilmiştir. Yerinde bulunan ahşap konağın yıkılmasıyla açılan arsada inşa edilen bu yapı, daha sonra Sultanahmet İlkokulu olarak adlandırılmıştır. Bölgenin ticaret merkezine dönüşmesinden sonra 1960'lı yıllarda öğrenci sayısı azalınca kapatılmış; 1974'te yıkılmıştır. Bugün yerinde otel bulunmaktadır.

Nirven haritalarından da anlaşılacağı üzere yapının planı, tip proje örnekleri olan diğer, dönemi okul binaları ile benzerdir. Haritada kısa kollu "U" plan şemasına orta aksta, avlu-bahçe tarafından sekizgen bir mekânın eklemelendiği görülmektedir. Ayrıca giriş cephesinde uçlarda ve ortada öne çekilen bölümler, yine tip projenin karakteristik özelliği olarak tekrarlanmıştır.



**Görsel 89:** Sultanahmet 44. İlk Mektep/ Sultanahmet İlkokulu, (Nirven Haritalarında Sultanahmet bölgesi 82. pafta).

## 12. Cağaloğlu Büyük Reşitpaşa Ortaokulu (1930'lar)

Fatih ilçesi, Nuruosmaniye semtinde yer alan Mahmutpaşa Külliyesinin bir parçası olan medrese yapısının bulunduğu yerde inşa edilen okul binası, Mahmut Paşa Mahallesi, Adem Yavuz Sokak üzerindedir (G.90). Yapı, külliyeyle ait medresenin harap durumda olmasından dolayı yıktırılmış ve medreseden kalan arsa üzerine 1933 yılında ilk mektep olarak inşa edilmiştir<sup>41</sup> (G.91). Öte yandan camiden on sene sonra yapılmış olan medreseden günümüze sadece dershane birimi ulaşmıştır.<sup>42</sup> Cağaloğlu Büyük Reşitpaşa Ortaokulu, Cumhuriyet Döneminde yapılan İstanbul'daki tip proje örneklerindedir. 1978 senesinde yaşanan depremde hasar gördükten sonra onarılmış, iç mekan büyük oranda yenilenmiştir.

Betonarme yapı, "U" plan şemasına sahip olup geniş saçaklı kırma bir çatı ile örtülüdür. Yükseltilmiş bir bodrum katı üzerine iki katlı olan yapıda ana kütlelerin ön cephesi üzerinde orta aks ve köşelerden öne çekilen yapı, iki köşe kanadının arkaya doğru uzatılmasıyla "U" plan şeması oluşturmaktadır (G.92). Yapının arka cephesinde "U" plan şemasını oluşturan yan kollar arasındaki avluda basamaklarla ulaşılan sekizgen bir mekân yer almaktadır (G.93,94,95). Ana kütlelerin ön cephesi üzerinde dışa taşırılan orta aks sekiz basamaklı bir merdiven ile ulaşılan kareye yakın planlı bir giriş mekânına sahiptir (G.96). Bu giriş mekânı doğu ve batı yönünde uzanan dikdörtgen planlı bir koridora bağlanır ve bu koridorun her iki ucunda üst kata ulaşımı

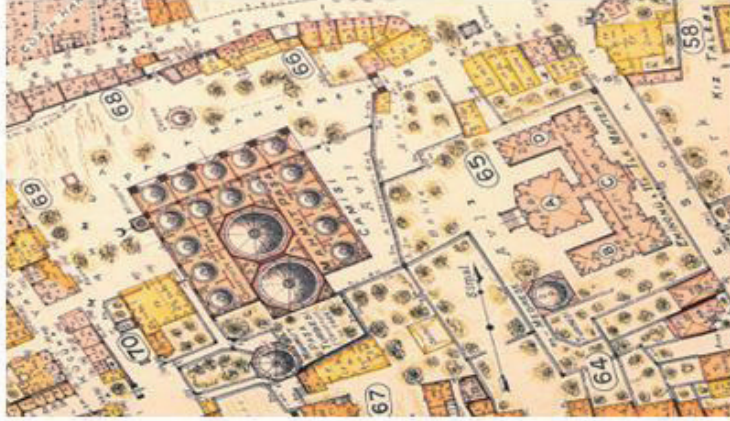
41 Aziz Ogan, Mahmut Paşa Külliyesi, (İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul,1951),6.

42 Ekrem Hakkı Ayverdi, *Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri (1451-1481)*, (İstanbul, 1953), III: 450 ; Filiz Gündüz, Mahmut Paşa Külliyesi ,TDV İslam Ansiklopedisi, c.27,(Ankara,2003),380-381.



sağlayan birer merdiven bulunmakta olup, koridor boyunca uzanan mekanlar simetrik olarak yer almaktadır (G.97).

Yapının alt ve üst kat açıklıkları, yüksek dikdörtgen biçimli ve düz lentolu pencereler olup tüm cepheler üzerinde simetrik düzendedir. Öne taşkın orta aksın üzerinde ise alt katta sade bir giriş açıklığı iki yanında dar ve yüksek dikdörtgen biçimli birer pencere, üst katta ise basık kemerli üçlü pencere düzeni ve önünde köşeleri pahlanmış bir balkon yer almaktadır. Bu giriş cephesindeki düzen tüm cephede olduğu gibi karakteristik bir anlayışta yapılmıştır. Bezeme açısından sade olan yapının, hareketli bir kütle tasarımına sahip ön cephesi üzerinde, geniş bir yatay silme bodrum katını giriş katından ayırmakta, giriş katı ile birinci kat arasında kitabelikler görülmektedir. Birinci kat üzerinde geniş yatay bir silme pencere açıklıkları üzerine dolaşmaktadır. Cephe üzerinde görülen bu silmeler kat vurgusu yaparken, düşey pencere açıklıkları ve silmelerle oluşan yatay bölünme cephe üzerinde dengeyi oluşturmaktadır.



**Görsel 90:** Pertivitch Haritalarından Cağaloğlu Büyük Reşitpaşa Ortaokulu ve çevresi (Pervititch Sigorta Haritalarında 63.paftada).



**Görsel 91:** Cağaloğlu Büyük Reşitpaşa Ortaokulu ve çevresi hava fotoğrafı (www.google.map).

**Görsel 92:** Cağaloğlu Büyük Reşitpaşa Ortaokulu giriş cephesi (N. Yazıcı Metin, 2021).

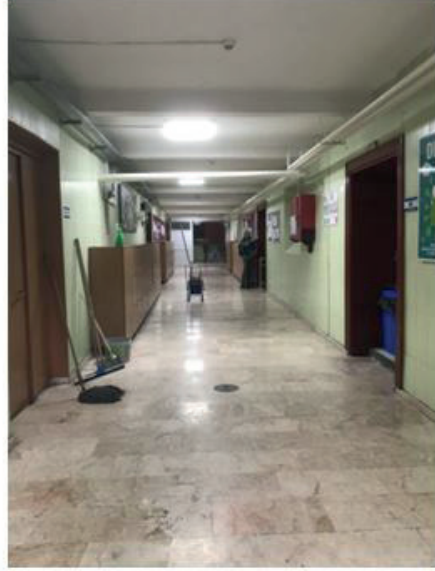


**Görsel 93:** Cağaloğlu Büyük Reşitpaşa Ortaokulu arka cephesi (N. Yazıcı Metin, 2021).

**Görsel 94:** Cağaloğlu Büyük Reşitpaşa Ortaokulu çok amaçlı salon (N. Yazıcı Metin,2021).



**Görsel 95:** Cağaloğlu Büyük Reşitpaşa Ortaokulu çok amaçlı mekanın saçak ayrıntısı (N. Yazıcı Metin).



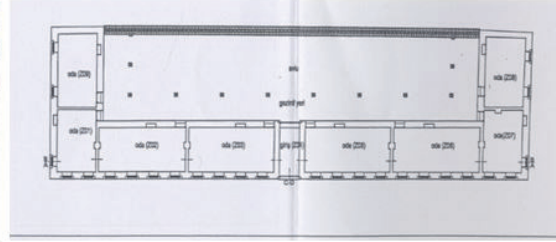
**Görsel 96:** Çağaloğlu Büyük Reşitpaşa Ortaokulu ön cephesi (N. Yazıcı Metin,2021).

**Görsel 97:** Çağaloğlu Büyük Reşitpaşa Ortaokulu kat koridoru (N. Yazıcı Metin,2021).

### 13. Fatih Tetimme Medresesi / Şeyhülislam Hayri Efendi İlkokulu (1940)

Fatih ilçesinde, Sinanağa Mahallesi, Yesarizade Caddesi, Tetimmeler Sokak üzerinde 2440 ada / 6 parselde yer almaktadır. İlk yapı, Fatih Külliyesinin tetimme medresesine ait olarak Fatih Sultan Mehmed tarafından yaptırılmıştır. Bugün okul olarak kullanılan bina, 1908'deki Fatih ve civarını arsa haline getiren büyük Çırçır yangınında harap olmuş, sonrasında Şeyhülislam Hayri Efendi tarafından tamir ettirilerek, yangında açığa kalan ailelere tahsis edilmiştir. 1940 yılında ise dönemin Milli Eğitim Müdürlüğü'nün kararı ile okul olarak kullanılması uygun görülmüş, gerekli onarım ve değişiklikler yapılarak bugünkü hale getirilmiştir.

Okul binası tetimme medresesinin planına uygun olarak geniş "U" şeklinde plana sahiptir. "U"nun kolları çok kısa olup, içte kalan alanda dar, uzun bir bahçesi vardır. Sokak boyunca uzanan cephede, üstten çok basık bir kemer konturu biçiminde son bulan, geniş pencere açıklıkları sıralanır. Milli mimari üslup özelliği olarak birçok yapıda aşına olunan yatay silme, bu yapıda geniş yüzeyli olarak yine pencere üst konturlarında ve aralarında devam ederek yapıyı yatayda böler. Sokağın eğiminden kaynaklı bodrum kat pencereleri ise cephenin yarısında daha seyrek olarak yerleştirilmiştir. Orta aksta yer alan kapının yüksek ve hacimsel girişi cepheyi iki kanata bölmekte olup, iki yanda sıralanan pencereler cepheye ritmik bir hareket kazandırmıştır. Arka bahçedeki cephe ise farklı yorumdadır. Çift merkezli üstten teğet kemerli, büyük pencereler ikili gruplar halinde sıralanmakta ve aralarında düşey plastırlar yer almaktadır. Kemerlerin dış konturları silmelerle vurgulanmıştır. Kısmî bodrum katın pencereleri bu cephede de görülür.



**Görsel 98:** Fatih Tetimme Medresesi (N. Yazıcı Metin, 2020).

**Görsel 99:** Fatih Tetimme Medresesi kat planı (Kurul arşivin'den KVKBA dosyası).

## Değerlendirme

İstanbul'un Fatih ilçesindeki, Birinci Ulusal Mimari üslubunda mimari örneklerden eğitim yapıları, dikkate değer bir çoğunluğa sahiptir. Bu yapıların bir kısmı üslubun Osmanlı dönemine tarihlenmektedir. Daha büyük bir kısmı ise Cumhuriyet Dönemi örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı Dönemindeki eğitim yapıları arasında, üslup birliği mevcutken diğer açılardan belirgin bir ortaklık yoktur. Osmanlı Dönemi örneğinde temelini bulabildiğimiz tip projenin, üslubun Cumhuriyet Dönemi örneklerinin büyük bir çoğunluğunda uygulandığı tespit edilmiştir. Plan, cephe ve süsleme özellikleri bu ortak ifade dilini oluşturmaktadır.

**Plan Özellikleri:** İstanbul'un Fatih, suriçi bölgesindeki, Birinci Ulusal Mimari üslubunda 1910-1940 arası inşa edilmiş olan eğitim yapılarında çeşitli plan tiplerinin uygulandığı görülmektedir: yalın bir "U" plan şemasına sahip olanlar (4 örnek), genel hatları ile "dikdörtgen" planlı olanlar (3 örnek), "E" plan şemalı (2 örnek) ve en yaygın kullanılan; çok amaçlı salonları bulunan, "U" planlı "tip proje" niteliğinde olanlar (10 örnek).

Fatih suriçi bölgesi, Birinci Ulusal Mimari üslubundaki eğitim yapıları içinde yalın bir "U" plan şemasının, Cumhuriyet öncesi yapılan örneklerde yaygın olduğu görülmektedir.<sup>43</sup> Kendi içlerinde farklılıklar gösterse de 1913 Medresetü'l Kuzat (bugün İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi), 1915 Medreset'ül Mütihassin (bugün Sultan Selim Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi), 1915 Fethiye Medresesi (Fethiye İmam Hatip Ortaokulu) bu planın örnekleri arasında yer almaktadır. Sonraki dönemde yenilenen Tetimme Medresesi (Şeyhülislam Hayri Efendi İlkokulu) de bu grup içindedir. Bir koridorun tek tarafına "U" şeklinde dizilen odalardan oluşan bu şema, Osmanlı geleneksel medreselerini hatırlatmaktadır. Bu noktada Medreset'ül Mütihassin, Fethiye Medresesi ve Tetimme Medresesi'nin, daha önce aynı yerde mevcut eski medreselerin yerine 20. yüzyılda inşa edilen örnekler olması dikkat çekicidir. Bu durum

43 19. yüzyıl sonu, 20. yüzyıl başı arasında Anadolu'daki eğitim yapılarında "U" plan şeması sıklıkla kullanılmıştır. Bazıları anıtsal, bazıları tek katlı taşra okulu niteliğinde olan bu yapılardan bazıları: Kayseri Develi İkmal Ortaokulu (Develi Lisesi), Amasya Merzifon Kara Mustafa Paşa İlkokulu, Van Erciş Atatürk İlkokulu'dur.

yapıların, eski medrese planına sadık kalınarak inşa edildiklerini akla getirmektedir.<sup>44</sup> Yapıların giriş akslarının, “U” şemanın ortasında, içinde buldukları külliyeinin camisine bakar şekilde konumlanmış olması da bu bağlantıyı güçlendirmektedir. Her ne kadar benzer bir şemaya sahip ve Kaptan İbrahim Paşa Külliyesi’nin eskiden hamamının olduğu yerde inşa edilmiş olsa da Medresedü’l Kuzat binası, girişi “U” planının ana cadde üzerindeki kollarından birinde olması yanı sıra bağımsız ve anıtsal bir örnek olarak inşa edilmiş olmasıyla diğerlerinden ayrılmaktadır.

İncelenen dönemin başında, Zeynep Sultan Külliyesi’ne eklenen medresede (bugün Osmanlı Araştırmaları Vakfı) ve 1923 tarihli Beyazıt 5. İlk Mektep’in iki binasında (bugün biri Rehberlik Araştırma Merkezi, diğeri İstanbul Üniversitesi Mimarlık Fakültesi) orta koridor dağılımını içeren dikdörtgen plan kullanılmıştır. Zeynep Sultan Külliyesi’ne eklenen medrese, ortada ince uzun bir koridora sahipken; Beyazıt 5. İlk Mektep’in iki binası birbirinin simetrisi olan, her birinin ortasında “T” planlı koridor/holün olduğu ikiz binalar şeklinde tasarlanmıştır. Hem Zeynep Sultan Külliyesi’ne eklenen medresede, hem Beyazıt 5. İlk Mektep binalarında kullanılan şema, kendine has ve başka eğitim yapılarında standart olarak karşımıza çıkmayan tasarımlardır.

İnceleme kapsamı içinde Osmanlı’dan Cumhuriyet Dönemine geçişteki iki okul yapısı, 1922 Şehremini Selçuk Hatun Sultanisi (bugün Selçuk Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi) ve 1924 Fatih Gelenbevi İdadisi (bugün Gelenbevi Anadolu Lisesi), genel hatları ile “E” şeması diyebileceğimiz benzer bir planda yapılmıştır. Bu şemada, ortada yer alan koridorun iki yanındaki mekanlardan; orta aksta ve her iki uçta bulunanlar tüm katlar boyunca planda ileri çıkarak “E” formunun kanatlarını oluşturur.<sup>45</sup>

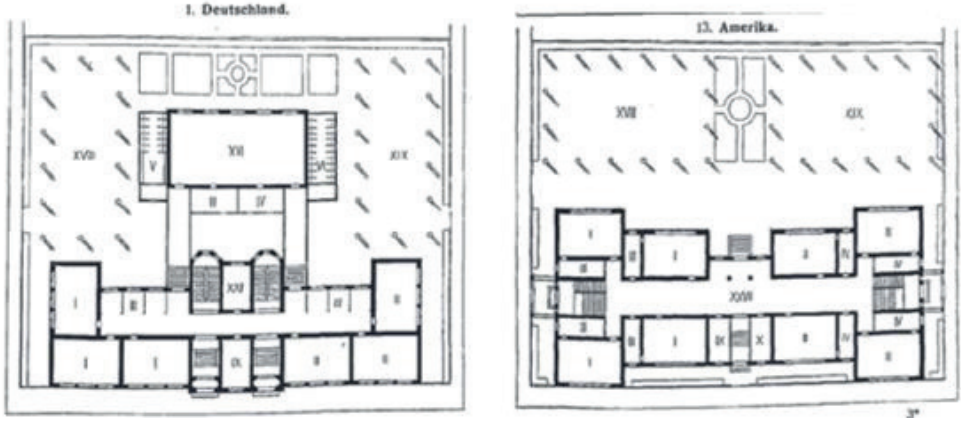
Bu tip şemalar hem Türkiye coğrafyasında hem dünyada o dönemde okul binaları için sıkça denenilen şemalardır. 1900 yılına kadar, okul binası salt bir yapı konusu olarak görülürken, 20. yüzyılın başında, öğrenci sayısının artması ve öğrencilerin derecelerine göre sınıflara ayrılması sonucu, çok sayıda sınıf barındıran okul binalarında, tüm odaları birbirine bağlamak için uzun koridorlara ihtiyaç duyulmuş, “Okul Mimarisi” kavramı ortaya çıkmıştır.<sup>46</sup> Bu dönemde okul yapılarının mimari standartlaşmasında ABD ve Prusya ön plana çıkan iki ülke olmuştur (G.100). 1920’lerde sınıf sayısı ve çeşitliliği arttıkça Amerika Birleşik Devletleri’nde orta ve lise okullarında giderek artan bir şekilde, “Harf Plan Şemaları” (yani “U”, “E”, veya “H-I” kat planları) kullanılmaya başlanmıştır. Bu şemaların temel özellikleri: genelde 2-3 katlı, orta koridorlu ve girişin simetri aksında yer aldığı harf benzeri planlarının olmasıdır. Ayrıca bina formunun basit kare veya dikdörtgenin ötesinde bu şekilde uzatılması, doğal ışığın daha çeşitli şekillerde içeri alınabilir olmasını sağlamıştır.<sup>47</sup>

44 1930’larda benzer şekilde Mahmutpaşa Külliyesi’nin bir parçası olan medresenin arsasına inşa edilen, bugünkü Çağaloğlu Büyük Reşitpaşa Ortaokulu’nda ise tamamen farklı olarak standart “tip” proje uygulanmıştır.

45 İncelenen iki örneğin plandaki genel ortak şemaları yanında bazı farklılıkları da vardır: merdivenlerin konumu, koridorun şekli ve sınıfların büyüklükleri gibi.

46 D. Töpfer ve F. Isensee, “From ‘School Building’ to ‘School Architecture’ – School Technicians, Grand School Buildings and Educational Architecture in Prussia and The USA in The Nineteenth Century, *Historia y Memoria de la Educacion* 13, (2021), 379.

47 D. Gyure, “The Transformation of the Schoolhouse: Modernizing School Architecture in the 19th and 20th



**Görsel 100:** 1. 1904 yılında Hintrager'in yayınladığı Alman (solda) ve Amerikan (sağda) standart okul şemaları (Töpper ve Isensee, "From "School Building" to "School Architecture" – School Technicians, Grand School Buildings and Educational Architecture in Prussia and The USA in The Nineteenth Century", 379).

20. yüzyılın başında okul mimarisinde yaşanan bu gelişmelere paralel olarak modernleşen Osmanlı eğitim yapılarında da benzer şemalar uygulanmıştır. Örneğin; 1913 İzmir Darülmuallimat (bugün Karşıyaka İmam Hatip Ortaokulu) (Özel 2018), 1914-16 Karahisar-ı Sahib-i Mekteb-i İdadi-i Mülkisi (bugün Afyon Lisesi), 1914-1931 Manisa Gazi Mektebi (Aydoğdu, 2021) ve 1927 Malatya Gazi İlkokulu (Çelemoğlu, Atıcı, 2021) binalarında Avrupa ve Amerika'daki okul şemalarına benzer, simetrik "E" şema olarak adlandırabileceğimiz birbirine çok benzer planlar denenmiştir (**G.101**).



**Görsel 101:** 1910-1930 arası "E" şeması ile inşa edilmiş eğitim yapıları planları. Soldan sağa; İzmir Darülmuallimat Binası (Özel, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İzmir'de Eğitim Yapıları", 284), Manisa Gazi Mektebi (Aydoğdu, "Manisa'da Cumhuriyet Dönemi Eğitim Yapıları (1923-1950)", 34) ve Malatya Gazi İlkokulu (Çelemoğlu, Atıcı, "Erken Cumhuriyet Dönemi İlkokul Yapılarına Bir Örnek", 133).

Yukarıda sayılan Anadolu'daki örnekler, mekanların orta koridorun iki yanında, kesintisiz sıralandığı örneklerdir. Fatih suriçinde incelenen Selçuk Hatun Sultanisi ve Gelenbevi İdadisi'nde ise farklı olarak, kanatlar arasındaki kısımlarda koridorun sadece arka tarafına sınıf konmuş girişe bakan tarafı, giriş mekanı hariç boş bırakılmıştır. Bu sayede, dönemin “E” plan şemalı okulları içinde farklı bir varyasyon yaratılarak hem odaların hem de koridorun daha çok ışık alması sağlanmıştır. Koridorun bu şekilde tasarlandığı daha eski ve basit bir örneği, Mimar Kemalettin Bey tarafından 1913-1916 yılları arasında hazırlandığı düşünülen<sup>48</sup> ancak uygulanmamış olan Edirne Karaağaç Mekteb-i İdadisi projesinde karşımıza çıkmaktadır. “I” planlı olmasına karşın bu projede,<sup>49</sup> binanın her iki ucuna yerleştirilen mekanların yanı sıra, ortadaki derslikler koridorun bir yönüne yerleştirilmiş, koridorun girişe bakan kısmı boş bırakılmıştır (Resim 3).

Selçuk Hatun Sultanisi ve Gelenbevi İdadisi uygulamalarından sonra, “E” plan şemalı ve koridorun giriş yönünden ışık aldığı en yakın örnek ise, onlardan birkaç yıl sonra yapılmıştır. Bu örnek, 1925-27 yılları arasında inşa edilen, yine İstanbul'da, Kadıköy'deki 35. Mektep (bugün Gazi Mustafa Kemal Paşa Ortaokulu) binasıdır (G.102). Bu üç yapının birbirine yakın tarihlerde, birbirinin kopyası olmamasına karşın benzer plan özellikleriyle inşa edilmiş olmaları, aynı ekip ya da mimarlar tarafından tasarlandığını düşündürse de bu konuda kesin bir doküman ya da kayıt elimizde yoktur.



**Görsel 102:** Koridorun giriş cephesinden ışık aldığı okul tasarımları. Soldan sağa; Edirne Karaağaç Mektebi projesi (1913-1916) (Yavuz, *Mimar Kemalettin ve I. Ulusal Mimarlık Dönemi*, 1981), Fatih Gelenbevi İdadisi (1924) (Gündüz, “Osmanlı’dan Günümüze Uzanan Bir Eğitim Kurumu: Gelenbevi Anadolu Lisesi”, 238), Kadıköy 35. Mektep (1925-27) (<https://nny.com>, Erişim:18.1.2022).

Fatih suriçi bölgesinde incelen Birinci Ulusal Mimari üslubundaki okullar içinde, 1914 tarihli Çapa'daki Dar'ül- Muallimat-ı Ali Binası (bugün Çapa Fen Lisesi) ile arkasından 1925 yılından sonra inşa edilmiş 9 tanesinin planı, diğerlerinden farklı olarak, ortak bir şemayı paylaşmanın ötesinde birbirinin kopyası derecesinde benzerdir. Bir başka ifade ile, bu yapılar bir “Tip Proje”

48 Yıldırım Yavuz, *İmparatorluktan Cumhuriyet'e Mimar Kemalettin, 1870-1927*, (Ankara 2009), 255.

49 Bu plan tipinde, her iki uca yerleştirilen mekanlar simetrik olarak dışa çıkıntı oluşturmakta, orta aksta ise ileri çıkan kısımlar bulunmamaktadır. Bu nedenle “E” plan şemasından farklı, “I” veya “H” plan olarak adlandırılabilen olan bir şemaya sahiptir.

uygulamasının sonucudur. 1925-27 Karagümrük 27. Mektep (bugün Akşemsettin İlkokulu), 1931 Mevlanakapı 34. İlkokul (bugün Engin Sever Anaokulu), 1932 Cibali 54. Okul (bugün Katip Çelebi İlkokulu), 1932 Cerrahpaşa 24. Mektep (bugün Hekimoğlu Ali Paşa İlkokulu), 1932-33 Ayvansaray 55. İlkokul (bugün Ulubatlı Hasan İlköğretim Okulu), 1930lardan Suphi Paşa Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi ile Cağaloğlu Büyük Reşitpaşa Ortaokulu, bu yapıların günümüze ulaşanlarıdır. Günümüze gelmeyen Sultanahmet 44. İlk Mektep ve Yavuzselim 15. İlk Mektep'in de eldeki verilere göre bu "tip proje" şemasını tekrarladığı anlaşılmaktadır.

Bodrum üzerine iki katlı olan bu yapılarda, mekanların uzun bir koridor üzerine, ağız arka tarafa bakan bir "U" oluşturacak şekilde dizildiği, ön cephede ise orta ve uçtaki aksların bir miktar öne çıkıntı yaptığı bir plan şeması görülmektedir.<sup>50</sup> Ayrıca arka tarafta, "U"nun kolları arasında, çok amaçlı salon olarak kullanılan tek katlı bir birim yer alır. Bu grupta, 1925'ten sonra inşa edilen yapılarda, yukarıda bahsedildiği gibi, tüm detaylar ortaktır. Simetri düzeninin ortasında öne çekilerek düzenlenen ana giriş yer almaktadır. Binanın uzun cephesi boyunca uzanan koridorun ön cepheye bakan yönüne ve "U"nun kolları üzerine mekanlar-sınıflar yerleştirilmiştir. Koridorun arka cepheye bakan yönü ise kısmen boştur. Böylece koridor da dahil mekanların yoğun gün ışığını alması sağlanmıştır. Betonarme sistemde, yüksek bodrum kat üzerine iki katlı olarak inşa edilen bu okul binalarında, katlar arasındaki bağlantı koridorun iki ucuna yerleştirilen merdivenlerle sağlanmaktadır. Tüm yapılarda, üst katta, ana giriş kapısı üstünde, köşeleri pahlı bir balkon yer alır. Bu balkona çıkış, üstü basık kemerli üçlü açıklık düzeninin ortasında yer alan bir kapı ile sağlanır.

Bu yapıların en karakteristik özellikleri ise çok amaçlı salonlarıdır. Yine bu gruptaki tüm okullarda aynı şekilde; bu mekân, karenin köşelerinin pahlanmasıyla oluşturulan sekizgene yakın bir plana sahiptir. Üç taraftan okulun bahçesi ile çevrili olan salon, orta aksta bir kenarından dar bir boğaz ile ana kütleyle bağlanmakta, aynı aks üzerinde geniş bir arka kapı ile de bahçeye açılmaktadır.<sup>51</sup> Salonun orijinal örtüsü, tüm mekânı kaplayan tek bir ahşap, kırma çatıdır.

Bu "tip proje"nin sadece İstanbul suriçinde değil, aynı tarihlerde İstanbul'un genelinde, okullarda kullanılan bir şema olduğu bilinmektedir.<sup>52</sup> Fatih suriçindeki okulların yanı sıra, İstanbul'daki diğer tip proje örnekleri; 1926 tarihli Kasımpaşa'daki Beyoğlu 9. Mektep (bugün Ahmet Emin Yalman İlköğretim Okulu),<sup>53</sup> 1927-32 tarihli Üsküdar 40. Mektep (bugün

50 Plan kurgusu, daha önce görülen "E" plan şemalı okullara kısmen benzese de onlardan ayrılan farkları, "tip proje" planlı yapılarda orta aksta, tüm katlar boyunca yükselen bir kanat olmamasıdır.

51 Bazı örneklerde bu kısımda bazı değişiklikler görülmektedir. Muhtemelen sonraki müdahalelerin sonucu; "U" kanatları ile çok amaçlı salon arasındaki boşluk çeşitli mekanlarla doldurulmuş ya da salonun bahçe kapısı merdivenleri değiştirilmiş olabilmektedir.

52 Örnekler için bakınız; Küçük, "İstanbul Tarihi Yarımada ve Çevresinde Cumhuriyet Dönemi İlköğretim Okulları Mimarisi (1923-1938)", Koçak, "İstanbul'un Anadolu Yakasında Birinci Ulusal Mimarlık Döneminde Yapılmış Eğitim Yapıları",

53 Cumhuriyet Döneminde uygulanan 1926 tarihli Beyoğlu Kasımpaşa'daki 9. Mektep de tüm örnekler içinde tespit edilebildiği kadarıyla en eski olanıdır. Plan şeması diğerleriyle aynı olsa da, bu okulda cephe düzeni, çinileri ve sivri kemerleri ile Çapa'daki Dar'ül-Muallimat-ı Ali Binası'na daha yakındır. Ardından 1925-27'de yapılan Fatih Karagümrük 27. Mektep de cephe tasarımı açısından onu takip etmektedir. Bu iki örnekten sonraki tüm



Ahmet Mithat Efendi İlkokulu), 1930 Üsküdar İhsaniye 19. Mektep (bugün Salacak İmam Hatip Ortaokulu), 1930 Acıbadem'deki Kadıköy 10. İlkokul (bugün Özdemiroğlu İmam Hatip Ortaokulu), 1930-31 senesinde eğitime başlayan Kasımpaşa'daki Beyoğlu 10. İlk Mektep (bugün Sururi İlköğretim Okulu), 1932 Eyüp 36. Mektep (bugün Eyüp Merkez İlköğretim Okulu) ve 1940'lı yılların başında inşa edilen Beyoğlu Kasımpaşa'daki Ticaret Lisesi / Tersane-i Amire Anadolu Lisesi'dir.

Bu şemanın ilk örneğini, bahsedildiği gibi, Çapa'daki Dar'ül- Muallimat-ı Ali Binası (1914) oluşturmaktadır. Muhtemelen Mimar Kemalettin Bey tarafından tasarlanan bu binanın, 1925'li yıllardan itibaren İstanbul'da inşa edilen Ulusal Mimari tarzındaki Erken Cumhuriyet Dönemi okullarının tip projesine referans oluşturduğu anlaşılmaktadır.<sup>54</sup> Bu süreci anlamak için Erken Cumhuriyet Dönemi'nde eğitim politikaları ile ilgili sürece daha yakından bakmak gerekir. Cumhuriyet'in ilanından sonra oluşturulan modern kurumlar arasında eğitim önceliği almıştır. Bu şekilde, yaygın eğitime verilen öncelik mimari örneklerle de yansıtılmış, İstanbul ile birlikte başta Ankara olmak üzere Anadolu kentlerinde birçok eğitim binası inşa edilmiştir. 26 Mart 1926 tarihli 789 sayılı Maarif Teşkilatı kanunuyla mektep, müze, kütüphane gibi kamu yapılarının plan ve projelerinin hazırlanmasında Maarif Vekaleti yetkili olmuştur.<sup>55</sup> Maarif Vekaletinin belirlediği planlar dışında okul inşası yasaklanmıştır. Bu süreçte 1926 senesinde Maarif Vekaleti'ne bağlı inşaat dairesi kurularak, 1927'de Ernst Egli danışman mimarı yapılmıştır. Ancak bu birimin faaliyete geçmesi 1930'a kaldığı için Osmanlı'nın son döneminden kalan projelerin yeni okul binalarında uygulandığı anlaşılmaktadır.<sup>56</sup> Bu durumda da, 1914 yılında tasarlanan Dar'ül- Muallimat-ı Ali Binası'nda görülen şema ve tasarım, 1925'ten 1930'ların ortasına kadar İstanbul'da yapılacak olan Ulusal Mimari tarzındaki okul binaları için "tip proje" olarak kullanılabilmiştir.<sup>57</sup>

"tip proje" okulların cepheleri daha sade ve sivri kemere yer vermeden tasarlanmıştır.

54 Bu bina, şema olarak bu gruptaki diğer binalara birebir uymakla birlikte, oranlar, mekan sayısı, çok amaçlı salonun şekli ve merdivenlerin yeri farklıdır. Üslubun eğitim yapıları içinde en abidevi örneklerinden olan bu yapı ayrıca mescit biriminin olmasıyla da farklılaşmaktadır.

55 Y.Özbek, "Erken Cumhuriyet Döneminde (1923-45) Kayseri'de Okul Yapıları", *Belleten* 278 (2013), 275.

56 Fatma Nursen Kul, "Erken Cumhuriyet Dönemi İlkokul Yapıları", *Mimarlık* 360 (2011), 67.

57 Tespit edilebildiği kadarıyla, Dar'ül- Muallimat-ı Ali Binası şeması sadece İstanbul'daki okullara özgüdür ve Anadolu'da uygulanmamıştır. Buna karşılık, aynı dönemde Anadolu'da farklı bir "tip proje" uygulaması, paralel bir şekilde okul projelerinde hayata geçirilmiştir. Yukarıda bahsedilen ve Mimar Kemalettin Bey'e ait, 1913-1916 yılları arasında hazırlandığı düşünülen Edirne Karaağaç Mekteb-i İdadisi projesinde plan şeması, Cumhuriyet döneminde 1924-26 tarihli Ankara Gazi ve Latife Okulları'nda geliştirilerek uygulanmış ve buradan 1930'lu yılların başına kadar ülke genelinde farklı ölçekte birçok okul binasında "tip proje" olarak tekrarlanmıştır. Bkz. Yavuz, *Mimar Kemalettin ve I. Ulusal Mimarlık Dönemi*, 325; Kul, "Erken Cumhuriyet Dönemi İlkokul Yapıları", 68; Özbek, "Erken Cumhuriyet Döneminde (1923-45) Kayseri'de Okul Yapıları", 275. Bunlara örnek olarak; Düzce Akçakoca'daki Orhan Gazi İlkokulu (1926-29) (E. Sahtiyancı, N. Benli Yıldız, Erken Cumhuriyet Dönemi İlkokul Yapılarına Akçakoca'dan Bir Örnek: Orhan Gazi İlkokulu", *Sanat Tarihi Dergisi*, 39/2, (2020), 589-603. Konya Gazi İlk Mektebi (1926-28) (İnci Aslanoğlu, *Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı*, (2010) , Aksaray Lisesi (1926) (M.Özer, D.Saban, "Aksaray İli Kent Merkezindeki Erken Cumhuriyet Dönemi Mimari Mirasının İncelenmesi", *Ç.Ü Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 35/9, (2018),134.), Sinop Ayancık'taki Kurtuluş İlkokulu Binası (1927) (Alper Atıcı, "Sinop Ayancık'ta Erken Cumhuriyet Dönemi İlkokul Binası: Kurtuluş İlkokulu (Mehmet Akif Ersoy İlkokulu)", *Sanat Tarihi Dergisi*, 30/1, (2021), 42-46) verilebilir. Bunlar, Cumhuriyet'in ilk yıllarında hem okul projelerinde standartlaşmanın ne kadar

Bu çalışma kapsamında incelenen diğer okul şemalarında olduğu gibi, Osmanlı'nın son, Cumhuriyet'in ilk yıllarını içeren Ulusal Mimari tarzında yapılmış, “tip proje” planlı bu okul yapılarının da, döneminin dünyadaki diğer çağdaş okul binalarının “Harf Plan” şemaları ile paralellik gösterdiği açıktır; uzun koridorlar, ana gövdeden çıkıntı yapan kanatlar, simetrik düzen gibi<sup>58</sup>. Ancak burada bu eğitim yapılarını özel kılan şey, bünyelerinde barındırdıkları çokgen planlı salonlardır denebilir. Zemin katta, ana girişin hemen karşısında yer alan ve toplantı, tiyatro gösterisi gibi çok amaçlı olarak kullanılmak üzere tasarlandıkları anlaşılan bu mekanlar bu okullara özgüdür ve ayrıca ele almaya değer.

Yapılan araştırmalar göstermektedir ki, okullarda toplantı salonları yapmak Avrupa’da ama özellikle Amerika Birleşik Devletleri’nde öne çıkan bir uygulamadır.<sup>59</sup> ABD’de bu salonlar (ing. Assembly Hall / Auditorium), 1860’lardan itibaren yavaş yavaş okul yerleşimlerine entegre edilmiş, bunda da muhtemelen okulların toplumun geneli için kullanıma daha fazla açılmasının etkisi olmuştur. Kıta Avrupası ve Alman okullarında toplantı salonları yanında spor salonları, okul mimarisi için daha önemli görülmüştür.<sup>60</sup> Ancak Berlin’de bazı okullar, çok pahalı olduğu, çok nadiren kullanıldığı ve bu nedenle okulların işleyişi için gerekli olmadığı kabul edilse bile, toplantı salonlarını inşaat programlarına dahil etmiştir.<sup>61</sup>

Amerika Birleşik Devletleri’nde toplantı salonları bulunan okulların İlk örneklerinde toplantı salonu, yapısal nedenlerle çoğunlukla binaların en üst katına yerleştirilmiştir.<sup>62</sup> Sonraları toplantı salonunun üst katlar yerine zemin katta olması, ulaşılabilirlik ve yangın güvenliği açısından, daha uygun bulunmuştur.<sup>63</sup> Bunun için de genellikle orta akstaki ana girişin karşısı tercih edilmiş, salon burada dışarı çıkıntı yapacak şekilde yerleştirilmiştir<sup>64</sup> (**G.103**). Dönemin bu tarz okul planlarını ve şemalarını içeren ve 1910’larda basılan yayınlarda (Wilbur T. Mills tarafından 1910 yılında yayınlanan; “American School Building Standards” ve Fletcher Bascom Dresslar’ın 1911 tarihli; “American Schoolhouses” gibi) sıkça karşımıza çıkan bu uygulama, muhtemelen yayınlar popülerlik kazandıkça da tüm dünyada da tanınır olmuştur. Bunun Türkiye’deki ilk uygulaması diyebileceğimiz Çapa’daki Dar’ül- Muallimat-ı Ali Binası (1914) ve 1926 sonrasında Maarif Vekaleti inşaat dairesince yapılan, çok amaçlı salonu olan “tip proje” okulları, dünyadaki örneklerle açık bir paralellik göstermektedir.

yaygın bir uygulama olduğunu, hem de İstanbul ve Anadolu’daki Ulusal Mimari tarzındaki bu okullarda plan şeması için Osmanlı’nın son dönemindeki projelerin kullanıldığını bize göstermektedir.

58 19. Yüzyılın Avrupa ve Amerika’daki mimarlık ortamında görülen canlandırıcı üsluplarında genel olarak, kamu yapılarında simetrik bir plan ve kütle düzeni uygulandığı bilinmektedir.

59 Töpper ve Isensee, “From School Building” to “School Architecture” – School Technicians, Grand School Buildings and Educational Architecture in Prussia and The USA in The Nineteenth Century”, 403.

60 Sporun öğrencilerin vücutlarını güçlendirerek ulusu da güçlendireceğini iddia eden argümanlar bunda etkin olmuş gibidir (Töpper ve Isensee, “From School Building”, 403).

61 Töpper ve Isensee, “From School Building”, 403.

62 Gyure, “The Transformation of the Schoolhouse: Modernizing School Architecture in the 19th and 20th Centuries”, 8.

63 Fletcher Bascom Dresslar, *American Schoolhouses*, US Government Printing Office, 1911, 36.

64 Amerika’daki bazı örneklerde aynı yere, yine ulaşım kolaylığından dolayı ana okulu sınıfı yerleştirilmiştir. Benzer şekilde bu sınıf, bazı örneklerde yarım daire şeklinde dışa taşırılarak konumlandırılmıştır, Michigan Hamtramck’taki Playfair ilköğretim Okulu gibi.



**Görsel 103:** Cape Girardeau State Normal School, Missouri, 1903-1906 (*Missouri Annual Reports of Public Schools* 1905, s67); Battle Creek High School, Michigan, 1908 (Mills, *American School Buildings Standards*, Farnklin Educational Publishing Company, 1910, 301); Teachers' College, St. Louis, 1910 (Dresslar, *American Schoolhouses*, 41).

**Cephe Kuruluşları:** 19. yüzyıldan 20. yüzyıla geçişteki bu dönemde ve de Ulusal Mimari tarzındaki yapılarda, ana cephe tasarımı yapıların önemli bir ögesidir. Selçuklu ve özellikle Osmanlı seçmeciliği olan ve daha çok cephe mimarlığı olarak görülen Birinci Ulusal Mimarlık Üslubu, 19. yüzyılın canlandırmacı üsluplarının bir uzantısı olarak da görülebilir. Kademelendirilmiş cephe hareketi, sivri kubbeler, sivri kemerler, geniş çatı konsollarıyla desteklenen ahşap saçaklar, cephedeki özellikle çini dekorasyon ile cepheye yansıtıldığı bu üslup özelliklerine ayrıntıda kabarmalardan mukarnas düzenlemelere kadar birçok süsleme elemanı eşlik etmektedir.

İstanbul Fatih'te Birinci Ulusal Mimarlık üslubundaki eğitim yapılarında öncelikle cephelerde simetri dikkati çekmektedir. Plan simetrisi cepheye de yansıtılmıştır denebilir. Çatı seviyesinde oluşturulan kot farklılıkları cepheye hareket katmıştır. Bu yapıların cephe kurgusu, incelenen dönem içinde ufak farklılıklar gösterse de genellikle esas girişin bulunduğu uzun cephe, ana cephe olarak düzenlenmiş ve yola, caddeye göre konumlandırılmıştır. Bu cephe, binanın en karakteristik cephesini oluşturmaktadır. Ana cephede, orta aksın ve iki köşenin öne çekilerek ele alındığı bir cephe düzeni kullanılmıştır. Ön cephe vurgusu, bu şekilde iki köşenin öne çekilmesiyle olduğu kadar giriş kapısının tasarımı ile de desteklenmiştir.

Yapıların ana girişleri, genellikle öne çekilerek vurgulanan simetri aksının üzerine yerleştirilmiştir. Ayrıca giriş, genellikle yüksek bodrum kat üzerinde, zeminden yükseltilmiş, basamaklarla ulaşılan anıtsal bir düzende ele alınmaktadır. Bu ana girişin üstünde, sivri veya basık kemerli bir düzene sahip kapı ve pencere biriminin açıldığı bir balkon ya da çıkma kullanımı okul cephelerinin dikkati çeken bir başka yönüdür.

Katların birbirinden silmelerle ayrılması, üst kat pencerelerin üstünde yapıyı dolanan silmeler, cephelerdeki çini süslemeler, geniş saçak kullanımı üslubun özelliklerini yansıtan uygulamalardır. Ulusal Mimari tarzındaki yapılarda genel olarak görülen sivri kemerli pencere açıklıkları, incelenen eğitim yapılarının özellikle ilk dönem örneklerinde de kullanılmıştır. Bu örneklerde, genellikle üst kat pencerelerinde sivri kemer kullanılmış, alt katlarda basık kemer ya da düz lentolu dikdörtgen pencereler kullanılmıştır. Böylece her katta pencere düzenlerinin

farklı olduğu bir tasarım uygulanmıştır. İncelenen yapılarda, üslubun geç tarihli uygulamalarında ve Cumhuriyet Dönemindeki örneklerde ise sivri kemerli pencereler daha az tercih edilmiş, onun yerine, daha çok düz lentolu pencereler kullanılmıştır.

Üç katlı anıtsal cephe kurgusu ile 1913 tarihli Medresedü'l Kuzat (bugün İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi); cephede kulelerin kullanıldığı 1915 tarihli Medreset'ül Mütéhassin (bugün Sultan Selim Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi), bugün yenilenmiş olsa da üst katları ile Fatih Gelenbevi İdadisi (bugün Fatih Gelenbevi Anadolu Lisesi, 1924) incelenen yapılar arasında üslubun önemli özelliklerini yansıtmaktadır.

Tip proje olarak inşa edilen örnekler bakıldığında ise; bu projelere temel oluşturulduğu düşünülen 1914 tarihli Çapa'daki Dar'ül- Muallimat-ı Ali Binası (bugün Çapa Fen Lisesi), ve Fatih surluğundaki ilk örneği olan 1925-27 Karagümrük 27. Mektep (bugün Akşemsettin İlkokulu), özellikle büyük sivri kemerleri ve cephede bolca kullanılan çini panoları ile üslubun en karakteristik cephe örnekleridir.<sup>65</sup> Bu durum erken Cumhuriyet Döneminde eleştirilere de konu olmuş; bu yapıların, cepheleriyle geçmişteki Osmanlı yapılarını çağrıştırdığı, okulu hükümet konağına benzer şekilde inşa etmenin yanlış olduğu ifade edilmiştir.<sup>66</sup>

Tip proje uygulamasının 1930'dan itibaren Fatih'te inşa edilen örneklerinde ise, yapılan eleştirilerin etkisi ile midir bilinmez, plan aynı kalmakla birlikte cepheler sadeleştirilmiştir. Üslubun bu geç dönem örneklerinde sivri kemerli pencereler yerine dikdörtgen pencereler kullanılmış, girişin üzerindeki balkon sadeleşmiş, buradaki sivri kemerli kompozisyon basık kemerli hale getirilmiş, cephede süslemelere neredeyse hiç yer verilmemiş çini kullanılmamıştır **(G.104)**. Böylece Ulusal Mimari üslubundaki bu örnekler cephe açısından modern mimarlık ilkelerine kısmen yaklaşmıştır. İnceleme kapsamına giren ve günümüze ulaşan; Mevlanakapı 34. İlkokul (bugün Engin Sever Anaokulu), Cibali 54. Okul (bugün Katip Çelebi İlkokulu), Cerrahpaşa 24. Mektep (bugün Hekimoğlu Ali Paşa İlkokulu), Ayvansaray 55. İlkokul (bugün Ulubatlı Hasan İlköğretim Okulu), Suphi Paşa Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi ile Cağaloğlu Büyük Reşitpaşa Ortaokulu bu tarzdadır.

65 “Tip proje” ile yapılan 1926 tarihli Beyoğlu Kasımpaşa'daki 9. Mektep, tespit edilebildiği kadarıyla Fatih Karagümrük 27. Mektep ile Cumhuriyet Döneminde uygulanan en eski örnektir. Burada da cephe düzeni, çinileri ve sivri kemerleri ile Çapa'daki Dar'ül- Muallimat-ı Ali Binası'na yakındır.

66 Z. Selah Sayar, “Devlet İnşasında Tip Plan Usulünün Mahzurları”, *Arkitekt* 9,(1936), 259-260.



**Görsel 104:** 1930 öncesi ve sonrası okul yapılarındaki cephe sadeleşmesine örnek: Karagümruk 27. Mektep (1927) ve Cibali 54. Okul (1932) ön cephesi.

**Süsleme:** Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi eğitim yapılarında, üslubun karakteristik özelliklerini yansıtan süslemelere yer verilmiştir. Taş süslemelerde Selçuklu ve Osmanlı sanatından seçilmiş bezeme öğelerinin kullanımı görülmektedir. Üslubun karakteristik özelliği olarak cephelerde çininin kullanımı, incelenen yapılardan iki örnekte mevcuttur. Çapa'daki Dar'ül- Muallimat-ı Ali Binası ve Karagümruk 27. Mektep (bugün Akşemsettin İlkokulu), cephesinde çini kullanılmıştır. Çini ayrıca Çapa'daki Dar'ül- Muallimat-ı Ali Binası iç mekânında da kullanılmıştır ve incelenen yapılar içinde bu üslupta iç mekanda çininin kullanıldığı tek örnektir. Fatih dışındaki dönem okullarına bakıldığında; İstanbul Beyoğlu 9. Mektep ve Kadıköy 35. Mektep, cephede çininin kullanıldığı, Birinci Ulusal Mimarlık dönemi eğitim yapısı örneklerindedir. İstanbul dışında, eğitim yapıları arasında, Birinci Ulusal Mimarlık Üslubunda cephede çini kullanılan abidevi örneklerinden biri, 1914'te başlanıp 1917'de tamamlanmış olan Mimar Muzaffer Bey'in Konya Darü'l Muallimin binasıdır. Afyon Lisesi de bu üslupta çininin kullanıldığı İstanbul dışındaki eğitim yapısı örneğidir.

Alçı kabartma süslemelerin büyük ölçülerde kullanıldığı örnek yine Çapa'daki Dar'ül- Muallimat-ı Ali Binasıdır. Diğer eğitim yapılarında alçı süsleme, oldukça sınırlıdır ve Suphi Paşa Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi'nde olduğu gibi kolon başlıklarında ve girişlerde mukarnas desenli olarak kullanılmıştır.

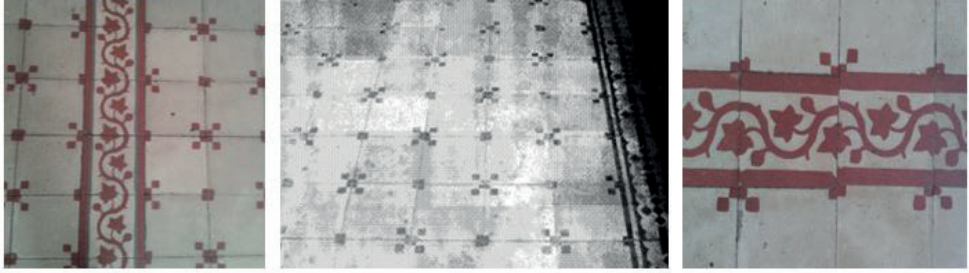
İncelenen eğitim binalarının zemin döşemesinde, birçoğu yenilenmiş olmakla birlikte, orijinal örneklerde çoğunlukla aynı karosiman döşeme kullanılmıştır. Karosiman (karo döşeme) 19.yüzyılın ortalarında Fransa'da üretilen süslemeli döşeme karoları, ticaret yoluyla tüm dünyaya yayılmış; özellikle liman kentleri bağlantısıyla Osmanlı coğrafyasında da kullanım alanı bulmuştur. 19.yüzyılın son çeyreğine doğru ülkemizde de üretimine başlanan karosimanlar 1960'lı yıllara kadar popülerliğini korumuştur.<sup>67</sup> Ulusal mimarlık dönemi yapılarında da yaygın olarak kullanıldığı anlaşılan karosimanlar, incelenen örneklerde iç mekânda yer döşemesinde

67 Aygül Uçar, "İzmir Konutlarında Karosimanlar", *Sanat Tarihi Dergisi*, XXIII/1, (2014), 67-81.

kullanılmıştır. Zengin renk skalası ve desen çeşitliliğine sahip olan karosimanların incelenen yapılarda kullanılan örnekleri geometrik ve bitkisel desenlidir. İstanbul'daki aynı dönemin ticari ve konut yapılarında çok girift ve sanatsal örnekleri görülmekle birlikte, eğitim yapılarında yalnız dekorlu örneklerin kullanıldığı görülmektedir. Renk olarak da sadece kırmızı ve siyah tercih edilmiştir (G.105, 106).



**Görsel 105:** Medreset'ül Mütèhassin (Sultan Selim Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi) (N. Yazıcı Metin, 2021) ve Karagümruk 27. Mektep (Akşemsettin İlkokulu) (aslına uygun yenileme) karosiman zemin döşemeleri (N. Yazıcı Metin, 2021).



**Görsel 106:** Dönemim diğer okul binalarında karosiman döşeme örnekleri: Kadıköy 35. Mektep (Gazi Mustafa Kemal Paşa Ortaokulu), Beyoğlu 9. Mektep (Ahmet Emin Yalman Okulu), Paşabahçe 39. İlkokul (Paşabahçe Ortaokulu) (Koçak, "İstanbul'un Anadolu Yakasında Birinci Ulusal Mimarlık Döneminde Yapılmış Eğitim Yapıları", 218).

**Mimarlar:** Fatih'te incelenen döneme ait eğitim binalarından mimarları bilinen örnekler sınırlıdır. Bunlar arasında Medreset'ül Mütèhassin ve Fethiye Medresesi'nin mimar Kemalettin Bey'dir. Ayrıca Çapa'daki Darülmualimat Binası'nın mimarı olarak da bu isim önerilmektedir. Bu dönem eğitim yapılarında kullanılan plan şemasının Avrupa ya da dolaylı da olsa ABD bağlantısı, bu mimarın Almanya'da aldığı eğitimle<sup>68</sup> açıklanabilir. Zeynep Sultan Külliyesi'ne eklenen medresenin mimarının ise Aleksî olduğu belirtilmiştir. İncelenen bölgede, Cumhuriyet

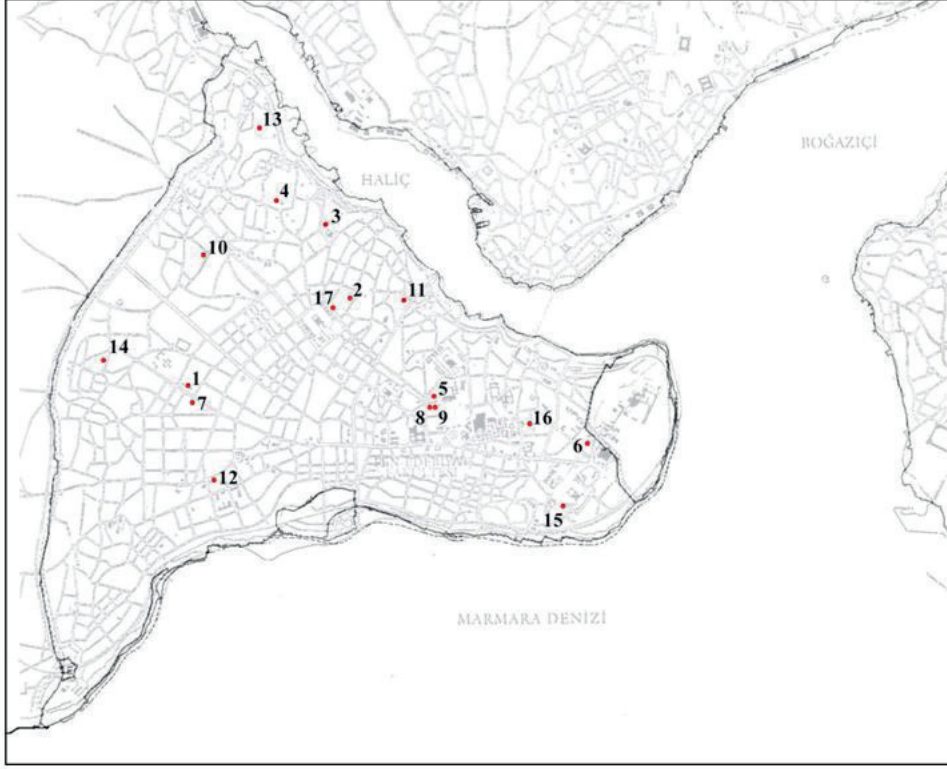
68 Yıldırım Yavuz, *İmparatorluktan Cumhuriyete Mimar Kemalettin 1870-1927*,

Dönemi tip proje örnekleri arasındaki Cibali 54. Okul (Katip Çelebi İlköğretim Okulu) cephesinde yer alan “MY” kitabesinin de (G.73) mimarla ilgili olduğu düşünülmektedir. Dönemin bir başka okul yapısı olan Üsküdar 40. Mektep (Ahmet Mithat Efendi İlkokulu) ve Acıbadem 10. İlkokul ön cephesinde de aynı harflerin bulunduğu kitabe/pano yer almaktadır.<sup>69</sup> Bu yıllarda inşa edilmiş olan Eyüp 38. İlkokul ile Bakırköy 4. Okulun mimarının “Mimar Yahya” olduğu bilgisi “MY” harflerini desteklemekte ve bu yapının da mimarının aynı isim olduğunu düşündürmektedir. Tip projelerin aynı mimar ya da mimarlar eliyle uygulandığı düşünülebilir.

Sonuç olarak, okul binalarında kullanılan tip proje tasarımlarının Avrupa ve dolaylı olarak ABD ile temellendirilebileceği söylenebilir. Bu bağlantının nasıl gerçekleştiği ise bugün için ayrı bir çalışma konusudur. Yine bu kapsamda incelenen örneklerde kullanılan tip projenin sadece İstanbul’daki okul yapılarında uygulandığı ilk kez bu çalışmayla ortaya konulmuştur. Ayrıca üslubun genel eğilimine uygun olarak Cumhuriyet dönemi okullarının daha yalın örnekler olduğu, diğer bir önemli tespit olarak karşımıza çıkmaktadır. Ulusal Mimarlık Üslubundaki yapı örneklerinin toplumsal hayatımızın ayrılmaz birer parçası olmaları ve mekân – işlev arasındaki ilişkinin ötesinde kullandıkları mimarî ve simgesel ifade dilinin bize aktardığı anlam, aslında bu yapılar üzerine daha çok araştırma ve çalışmanın gerekliliğini gözler önüne sermektedir.

69 Koçak, İstanbul’un Anadolu Yakasında Birinci Ulusal Mimarlık Döneminde Yapılmış Eğitim Yapıları, , s.106; Turan, Tarihe Tanıklık Eden Okullar, 241.

## Ek: İstanbul Fatih İlçesi, Birinci Ulusal Mimarlık Üslubundaki Eğitim Yapıları Haritası



Birinci ulusal mimarlık üslubundaki eğitim yapılarının, İstanbul Fatih İlçesi (Suriçi) sınırları dahilinde dağılımını gösteren harita (Harita altlığı: Müller-Wiener, 2002 ve Kuban, 2000'den yararlanılarak çizilmiştir.)

1. Dar'ül- Muallimat-ı Ali Binası / Çapa Fen Lisesi
2. Gelenbevi İdadisi / Anadolu Lisesi
3. Medreset'ül Mütessassin / Sultan Selim Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi
4. Fethiye Medresesi / İmam Hatip Ortaokulu
5. Medresedü'l Kuzat / İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi
6. Zeynep Sultan Külliyesi'ndeki Medrese / Alemdar Paşa Medresesi
7. Şehremini Selçuk Hatun Sultanisi/ Selçuk Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi
8. Beyazıt 5. İlk Mektep I/ Inas Mektebi / Rehberlik Araştırma Merkezi
9. Beyazıt 5. İlk Mektep II / İstanbul Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Binası.
10. Karagümrük 27. Mektep / Akşemsettin İlkokulu



- 11.Cibali 54. Okul / Katip Çelebi İlkokulu
- 12.Cerrahpaşa 24. Mektep / Hekimoğlu Ali Paşa İlkokulu
- 13.Ayvansaray 55. İlkokul /Ulubatlı Hasan İlköğretim Okulu
- 14.Mevlanakapı 34. İlkokul / Engin Sever Anaokulu
15. Sultanahmet Suphi Paşa Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi
- 16.Cağaloğlu Büyük Reşitpaşa Ortaokulu
- 17.Tetimme Medresesi / Şeyhülislam Hayri Efendi İlkokulu (Onarım)

---

**Hakem Değerlendirmesi:** Dış bağımsız.

**Çıkar Çatışması:** Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

**Finansal Destek:** Bu çalışma Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü'nün 2020-08 no'lu projesi kapsamında desteklenmiştir.

**Peer-review:** Externally peer-reviewed.

**Conflict of Interest:** The authors have no conflict of interest to declare.

**Grant Support:** This study was supported by Mimar Sinan Fine Arts University, Scientific Research Projects Coordination Unit (Project number: 2020-08).

---

## Kaynakça / References

- Acer, Özlem. "Tarihi-Mimari Yapılar Ulusal Mimarlık Akımına Yozgat'tan Örnek Bir Yapı: Cumhuriyet Mektebi/İlkokul Binası", *I. Uluslararası Bozok Sempozyumu Bildiri Kitabı*, (2016): 382-383.
- Alpagut, Leyla. "Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Ankara'daki Eğitim Yapıları", Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 2005.
- Alpagut, Leyla. "Erken Cumhuriyet Döneminde Ankara'daki Eğitim Yapıları", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 2005.
- Alsaç, Üstün. "Türkiyede Mimarlık Düşüncesinin Cumhuriyet Dönemi'ndeki Evrimi", *Mimarlık Dergisi*, 11-12, (1973): 12-25.
- Alsaç, Üstün. *Türk Mimarlığı*, İstanbul, 1992.
- Anonim, *İlk Mektep Planları Albümü*, Maarif Vekaleti, Ankara, 1933.
- Anonim, *İstanbul Okulları Kılavuzu*, İstanbul, 1936.
- Anonim, *Maarif Albümü, School Life in Turkey*, Maarif Vekaleti, Ankara, 1928.
- Arlı, Belgin Demirsar. "Kütahya Çiniciliği", *Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı*, İstanbul, (2007): 329-345.
- Arlı, Hakan. "Kütahyalı Mehmed Emin Usta ve Eserlerinin Üslubu", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 1989.
- Arlı, Hakan. "Darülmuallimat Binası", *İstanbul Ansiklopedisi*, 2, (1994): 567-568.
- Aslanapa, Oktay, *Osmanlılar Devrinde Kütahya Çinileri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, 1949.
- Aslanoğlu, İnci. "Birinci ve İkinci Milli Mimarlık Akımları Üzerine Düşünceler", *Mimaride Türk Milli Üslubu Semineri*, (İstanbul, 11-12 Haziran), İstanbul, (1984): 41-51.

- Aslanoğlu, İnci. *Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı*, İstanbul, 2010.
- Aslanoğlu, İnci. "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Mimari", *Türkler*. 18: 253-258, Ankara, 2022.
- Atıcı, Alper. "Sinop-Ayancık'ta Erken Cumhuriyet Dönemi İlkokul Binası: Kurtuluş İlkokulu (Mehmet Akif Ersoy Ortaokulu)", *Sanat Tarihi Dergisi*, 30/1, (2021): 435-455.
- Aydoğdu, Ayşe. "Manisa'da Cumhuriyet Dönemi Eğitim Yapıları (1923-1950)", Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli, 2021.
- Ayverdi, Ekrem Hakkı. *Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri (1451-1481)*, III.cilt, İstanbul, 1953.
- Batur, Afife. "Milli Olarak Adlandırılan Mimari Eğilimler", *Mimarlık*, 298, (2001): 42-46.
- Batur, Afife. *Vedat Tek Kimliğinin İzinde Bir Mimar*, İstanbul, 2002.
- Berkes, Niyazi. *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1973.
- Bozdoğan, Sibel. *Modernizm ve Ulusun İnşası: Erken Cumhuriyet Türkiyesinde Mimari Kültür*, İstanbul, 2002.
- Çakılcı, Diren. "Bir Hukuk Mektebi: Medresetü'l-Kuzat", *Mediterranean Journal of Humanities*, (MJH), III/1, (2013): 89-110.
- Çelemoğlu, Ş. ve Atıcı, A.. "Erken Cumhuriyet Dönemi İlkokul Yapılarına bir Örnek:Malatya Gazi İlkokulu", *Anasay*, 5/15, (2001): 125-144.
- Çoban Seymen, Hanife. "Arşiv Belgelerine Göre Zeyneb Sultan Külliyesi", Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya, 2019.
- Demirkan, Özgür ve Karabrahimoğlu, Selin. "Eğitim Tarihi İzdüşümünde Fiziksel Mekanın İnşası, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Giresun'da Eğitim Yapıları", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XIX/38, (2019-Bahar): 99-133.
- Dresslar, Fletcher Bascom. *American Schoolhouses*. U.S. Government Printing Office, 1911.
- Ekinci, Selen. "I. Ulusal Mimarlık Dönemine Ait Yapıların Deneysel ve Sayısal Olarak İncelenmesi", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul, 2015.
- Ergin, Osman Nuri. *Meceelle-i Umur-ı Belediye*, İstanbul, 1995.
- Fırat, Nurcan İnci. "XX. Yüzyıl Başlarında Görülen Osmanlı Mimarisi", *Türkler*.10: 287-297, Ankara, 1999.
- Gençaydın, Emine Esen. "Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi Mekansal Sorunlara Yaklaşımı ve Etkisi", Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 1996.
- Gül, Murat. "Erken Dönem Cumhuriyet Mimarisinin İmparatorluk ve Cumhuriyet Devri Çağdaşlaşma Çabalarının İlişkisi Bakımından İncelenmesi", *Cumhuriyet'in Mekânları /Zamanları / İnsanları*, Ankara, (2010): 275-287.
- Gündüz, Filiz. "Mahmut Paşa Külliyesi", TDV İslam Ansiklopedisi. 27: 380-381. Ankara, 2003.
- Gündüz, Mehmet. "Osmanlı'dan Günümüze Uzanan Bir Eğitim Kurumu: Gelenbevi Anadolu Lisesi", *Milli Eğitim*, 48/224, (2019): 213-239.
- Gürsoy, Elif. "Uşak'ta Erken Cumhuriyet Dönemi İlkokul Mimari Yapısı: Gazi Mustafa Kemal İlkokulu Örneği", *Sosyal Bilimler Dergisi*, 18/69, (2019): 32-40.
- Gyure, Dale Allen. "The Transformation of the Schoolhouse: Modernizing School Architecture in the 19th and 20th Centuries", *School Time! Spatial and Temporal Dimensions of Educational Globalization*, Montreal, 16-17 May, 2016. Erişim: 29.09.2022. <http://school-time.conference.mcgill.ca/recordings.html>
- Işık, Gün. "Kayseri'de Erken Cumhuriyet Dönemi Eğitim Yapıları", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri, 2010.

- Karabeyeser, Merve ve Karadayı Yenice, T. “Gaziantep Cumhuriyet Dönemi Eğitim Yapıları”, *Mimarlık Planlama ve Tasarım Alanında Araştırma ve Derlemeler*, Gece Kitaplığı, Ankara, 2019.
- Katoğlu, Murat. “Cumhuriyet Türkiye’sinde Eğitim, Kültür”, *Sanat, Çağdaş Türkiye Tarihi 1908-1980 4*, Hazırlayan Sina Akşin, 393-502, İstanbul, 2008.
- Kedik, Zeynep, “Eskişehir Kent Merkezindeki Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi Yapıları”, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 2002.
- Kızıldere, Selda, “İstanbul’da Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi Yapılarının Kent Bütünü İçindeki Yerinin Değerlendirilmesi”, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul, 2005.
- Koçak, Kıvanç. “İstanbul’un Anadolu Yakasında Birinci Ulusal Mimarlık Döneminde Yapılmış Eğitim Yapıları”, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul, 2019.
- Kuban, Doğan. *İstanbul Bir Kent Tarihi*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000.
- Kul, Fatma Nurşen. “Erken Cumhuriyet Dönemi İlkokul Yapıları”, *Mimarlık*, 360, (Temmuz-Ağustos 2011), İstanbul, (2011): 68-69.
- Küçük, Melih. “İstanbul Tarihi Yarımada ve Çevresinde Cumhuriyet Dönemi İlköğretim Okulları Mimarisi (1923-1938)”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul, 2001.
- Kürkman, Garo. *Toprak, Ateş, Sır Tarihsel Gelişimi Atölyeleri ve Ustalarıyla Kütahya Çini ve Seramikleri, İstanbul, 2005.*
- Kütükoğlu, Mübahat S. “Darül-hilafetil Aliyye Medresese ve Kuruluşu Arefesinde İstanbul Medreseseleri”, *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, 7/1-2, (1978): 45.
- Kütükoğlu, Mübahat S. *XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2000.
- Mills, Wilbur Thoburn. *American School Building Standards*, Franklin Educational Publishing Company, 1910. Erişim:30.09.2022.<https://mdh.contentdm.oclc.org/digital/collection/p16795coll16/id/7047/rec/35>
- Missouri Annual Reports of Public Schools, 1905.
- Müller-Wiener, Wolfgang. *İstanbul’un Tarihsel Topografyası*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002.
- Ogan, Aziz. *Mahmut Paşa Külliyesi*, İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul, 1951, 6.
- Öner, Göksu Özden. “Konya Merkez ve İlçelerinde Erken Cumhuriyet Dönemi Eğitim Yapıları”, *Turkish Studies*, 14/3, (2019): 881-903.
- Öner, Göksu Özden. “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Konya’da Eğitim Yapıları (1839-1939)”, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul, 2016.
- Özbek Y. “Erken Cumhuriyet Döneminde (1923-45) Kayseri’de Okul Yapıları”. *Belleten* 278, (2013): 271-303.
- Özel, Heval Şimşek. “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e İzmir’de Eğitim Yapıları”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 2018.
- Özer, M. ve Saban, D. Aksaray İli Kent Merkezindeki Erken Cumhuriyet Dönemi Mimari Mirasının İncelenmesi, *Ç.Ü Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 35/9, (2018): 134.
- Özyiğit, H. “Cumhuriyetin İlk Mektepleri: Buldan Cumhuriyet Numune Mektebi/Dört Eylül Mektebi”, *Türk Düşüncesi Yolunda Mehmet Akgün’e Armağan*, Ankara, (2018): 677-711.
- Parlak, Özge ve Yıldız, Esra. “Konya’da Erken Cumhuriyet Dönemi İlkokul Yapıları”, *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 12/24, (2017): 175-202.
- Parlak, Özge ve Yıldız, Esra. “Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi Eğitim Yapıları”, *Yaşar Erdemir’e Armağan: Sanat Tarihi Yazıları*, Konya, (2019): 793-831.

- Sahtiyancı, E. ve Benli Yıldız, N. “Erken Cumhuriyet Dönemi İlkokul Yapılarına Akçakoca’dan Bir Örnek: Orhan Gazi İlkokulu”, *Sanat Tarihi Dergisi*, 39/2, (Ekim 2020): 589-603.
- Sakaoğlu, Necdet. *Osmanlı’dan Günümüze Eğitim Tarihi*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2003.
- Seçkin, Selçuk ve Sönmezer, Şükrü. “Mimar Vedat Tek ve Mimarlığı”, *Eyüp Sultan Sempozyumu IV: Tebliğler* (5-7 Mayıs 2000), İstanbul, 2000, 243-249.
- Selah (Sayar), Z. “Mektep Binalarında Estetik”. *Mimar* 8, (1931): 254.
- Selah (Sayar), Z. “Mektep İnşasında (Plân Tip)in Mahzurları”. *Mimar* 4, (1931): 124-125.
- Selah (Sayar), Z. “Mektep İnşasında İktisadi Düşünceler”. *Mimar* 6, (1931): 205-206.
- Selah (Sayar), Z. “Devlet İnşasında Tip Plân Usulünün Mahzurları”, *Arkitekt* 9, (1936): 259-260.
- Sıkıçakar, Ayşe. “Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi Giriş Cepheleri Analizi”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul, 1991.
- Sönmez, Zeki. “Cumhuriyet Dönemi Mimarlığının Fikir Temelleri”, *Cumhuriyet’in Yetmiş Beş Yılında Kültür ve Sanat Sempozyum Bildiriler*, (18-19 Mart 1999), İstanbul, (2000): 63-70.
- Sözen, Metin ve Tapan, Mete. *50 Yıllık Türk Mimarisi*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1973
- Sözen, Metin. “Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi ve Mimarları”, *Mimaride Türk Milli Üslubu Semineri*, (İstanbul 11-12 Haziran 1984 Bildiriler), İstanbul: Atatürk Kültür Merkezi Yay., (1984): 35-39.
- Sözen, Metin. *Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı*, Ankara, 1984.
- Tekeli, İlhan. “Mimar Kemalettin ve Eseri Hangi Ortamda Gelişti”, *Mimar Kemalettin ve Çağı: Mimarlık / Toplumsal Yaşam / Politika*, Ankara, (2009): 23-39.
- Töpper, Daniel ve Isensee, Fanny. “From “School Building” to “School Architecture” – School Technicians, Grand School Buildings and Educational Architecture in Prussia and The USA in The Nineteenth Century”, *Historia y Memoria de la Educación* 13, (2021): 375-423.
- Tuncer, Orhan Cezmi. “Mimaride Türk Milli Üslubu İlkeleri”, *Mimaride Türk Milli Üslubu Semineri. (İstanbul, 11-12 Haziran 1984 Bildiriler)*, İstanbul, (1984): 67-69.
- Turan, Şerafettin. *Tarihe Tanıklık Eden Okullar*, Hazırlayan Turan Şerafettin, İstanbul, 2010.
- Uçar, Aygül. “İzmir Konutlarında Karosimanlar”, *Sanat Tarihi Dergisi*, XXIII/I, (Nisan 2014): 67-81.
- Ünlüsoy, Ayşegül Koç. “Yozgat İli 1. Ulusal Mimarlık Dönemi Yapılarının Analizi ve Üslup Değerlendirmesi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 2010.
- Yabancı, Orhan. “Çanakkale ve Balıkesir Yöresinde I. Ulusal Mimarlık Akımı”, Yüksek Lisans Tezi, Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale, 2012.
- Yavuz, Yıldırım ve Özkan, Süha. “Osmanlı Mimarlığının Son Yılları”, *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, 4, İstanbul, (1985): 1078-1090.
- Yavuz, Yıldırım ve Özkan, Süha. “Osmanlı İmparatorluğunun Son Yılları”, *Modern Türk Mimarlığı*, Ankara, (2007): 38-52.
- Yavuz, Yıldırım ve Süha Özkan. “Ulusal Bir İfade Bulmak: Birinci Ulusal Üslup”, *Modern Türk Mimarlığı*, Ankara, (2007): 55-68.
- Yavuz, Yıldırım. “İkinci Meşrutiyet Döneminde Ulusal Mimari Üzerindeki Batı Etkileri”, *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 2-1, (1976): 9-31.
- Yavuz, Yıldırım. “Mimar Kemalettin Bey (1870-1927)”, *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 7-1, (1981): 53-76.

- Yavuz, Yıldırım. *Mimar Kemalettin ve I. Ulusal Mimarlık Dönemi*, Ankara, 1981.
- Yavuz, Yıldırım (1994). “Tek Vedit”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* 7: 232, İstanbul, 1994.
- Yavuz, Yıldırım. “Fethiye Medresesi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* 3: 301, İstanbul, 1994.
- Yavuz, Yıldırım. “Medreset’ül Kuzat”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* 5: 326-327, İstanbul, 1994.
- Yavuz, Yıldırım. “Yeni Bulguların Işığında Mimar Kemalettin ve Yapıtları”, *Mimar Kemalettin ve Çağı: Mimarlık / Toplumsal Yaşam / Politika*, Ankara, (2009a): 129-140.
- Yavuz, Yıldırım. *İmparatorluktan Cumhuriyete Mimar Kemalettin, 1870-1927*, Ankara, 2009b.
- Yavuz, Yıldırım. “Yeni Bulguların Işığında Mimar Kemalettin ve Yapıtları”, *Mimar Kemalettin ve Çağı: Mimarlık / Toplumsal Yaşam / Politika*, Ankara, (2009): 129-140.
- Yavuz, Yıldırım. *İmparatorluktan Cumhuriyete Mimar Kemalettin, 1870-1927*, Ankara, 2009.

## Atatürk Kitaplığı Arşivi

### Cumhurbaşkanlığı/Başbakanlık Osmanlı Arşivi

İstanbul 4 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu K ve TVKKBK Arşivi.

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). İrade Maarif (İ.MF) 17/9, 27 Muharrem 1329 (28 Ocak 1911).
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). İrade Maarif (İ.MF) 17/9, 28 Muharrem 1329 (29 Ocak 1911).
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). Maarif İbtidai (MF. İBT) 308/26, 16 Rebiülevvel 1329 (17 Mart 1911).
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). Maarif Nezareti Mektubi Kalemi (MF. MKT.) 1209 / 67, 6 Cemaziyelevvel 1330 (23 Nisan 1912).
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). Maarif Nezareti Mektubi Kalemi (MF. MKT.) 1209 / 67. 18 Zilhicce 1332 (7 Kasım 1914).
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). Maarif Nezareti Mektubi Kalemi (MF. MKT.) 1209/67. 24 Recep 1332 (18 Haziran 1914).
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). Maarif Nezareti Mektubi Kalemi (MF. MKT.) 1209/38. 16 Mayıs 1331 (29 Mayıs 1915).
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). Maarif Nezareti Mektubi Kalemi (MF. MKT.) 1215/2. 16 Cemaziyelevvel 1334 (21 Mart 1916).
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). Maarif Nezareti Mektubi Kalemi (MF. MKT.) 1215/2. 25 Mayıs 1332 (7 Haziran 1916).
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). Maarif Nezareti Mektubi Kalemi (MF. MKT.) 1220/ 37. 2 Muharrem 1335 (29 Ekim 1916).
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). Maarif Nezareti Mektubi Kalemi (MF. MKT.) 1217/59. 25 Ramazan 1334 (26 Temmuz 1916).
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). Maarif Nezareti Mektubi Kalemi (MF. MKT.) 1229/ 19. 5 Zilkade 1335 (23 Ağustos 1917).
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). Maarif Nezareti Mektubi Kalemi (MF. MKT.) 1243/88. 26 Rebiülahir 1340 (27 Aralık 1921).

## Dijital Kaynak

<https://www.istanbulmuzayede.com>

<https://nny.com>

<https://sehirharitasi.ibb.gov.tr>